

**Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta**

**DRAMATICKÉ POSTUPY V PUBLICISTICKÉM
MAGAZÍNU METEOR**

Bakalářská diplomová práce
Studijní program: Teorie a dějiny dramatických umění
Vedoucí práce: Andrea Hanáčková
Autor: Lenka Vrzalová
Olomouc 2013

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: "název diplomové práce" vypracoval(a) samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl/a jsem všechny použité podklady a literaturu.

Děkuji Marku Janáčovi za ochotu při rozhovorech a poskytnutí cenných informací a Mgr. Andree Hanáčkové, Ph.D za cenné rady a trpělivý přístup při vedení mé bakalářské práce.

OBSAH

OBSAH	5
1 ÚVOD	7
2 KRITIKA PRAMENŮ A LITERUTURY	9
3 METEOR	15
4 METODOLOGIE	19
5 HISTORICKO-TEORETICKÁ KAPITOLA	21
5.1 Prvky rozhlasového pásma a hry	24
5.1.1 Narace	24
5.1.2 Dialog a dramtizace	24
5.1.3 Hudba.....	25
5.1.4 Zvuky, ruchy a hluky	26
5.2 Stříhová skladba.....	26
5.3 Časoprostor	28
6 METEOR A JEHO HISTORICKÁ ROLE V POPULARIZACI VĚDY A TECHNIKY	29
6.1.1 František Jílek: Muž, kterému vybuchla voda (pásmo o životě a práci vynálezce D. Papina), 1960	30
6.1.2 Jiří Navrátil: Globe Trotter rovná se světoběžník (pásmo o životních osudech O. Batličky), 1966.....	31
6.1.3 Miroslav Moravec: Růže z Orsay (pásmo o Ireně Joliot Curie), 1973	31
6.1.4 Viktor. Pekelis: Zločin a trest, 1973	32
6.1.5 Karel Pacner: První dvacetiletí kosmické éry lidstva (pásmo o raketovém konstruktérovi Konstantinu Petrovičovi Feoktistovi), 1970.....	33
7 ANALÝZA A DRAMATICKÉ POSTUPY V REPORTÁŽI	35
7.1 Příprava „fiktivní reportáže“	35
7.2 „Fiktivní reportáž“ – analýzy.....	35
7.2.1 Dinosauří stopa	35
7.2.2 Proč je dobré mít (i) pomalé spermie?	37
7.2.3 Cesta fotonu z nitra Slunce	41
7.2.4 Tycho de Brahe	43
7.2.5 Bolid Benešov	45
8 „FIKTIVNÍ REPORTÁŽ“	46

8.1.1	Definice podle Marka Janáče.....	46
8.1.2	Rozdíly mezi reportáží a „fiktivní reportáží“	47
9	ZÁVĚR	51
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	53
	PRAMENY	55
	ABSTRAKT	56
	ABSTRACT.....	56

1 ÚVOD

Rozhlasový pořad Meteor slaví v roce 2013 padesáté narozeniny. Půl století ve svém vysílání popularizoval vědu a patří mezi vůbec nejstarší pořady tohoto typu v konkurenci evropských rozhlasových stanic. Moje bakalářská práce se zaměřuje na dramatické postupy v tomto popularizačním vědecko-technickém rozhlasovém magazínu Meteor. Zkoumá, jak se v historii vysílání Meteoru objevily v rámci tvorby a vysílání tohoto magazínu prvky rozhlasového pásma, stylizované reportáže a featuru. Diplomová práce se pojmenovat způsob užití uměleckých postupů v publicistickém žánru v příkladových studiích, které nám představí nový neoficiální, a zatím nezavedený pojem „fiktivní reportáž“. Tento pojem se objevil v průběhu původního výzkumu a stal se důležitým předmětem mého přemýšlení o tématu. Práce se orientuje především na současnou podobu magazínu, který je spojen s tvorbou Marka Janáče. Popisuje, analyzuje a žánrově zařazuje ty části magazínu, v nichž se spojuje informační a vzdělávací funkce s uměleckými prvky. Cílem práce je pojmenovat dramatické postupy, které se ve fiktivních reportážích objevují. Styčným pilířem jsou analýzy pěti rozhlasových pořadů Marka Janáče, dvou seriálů a tří samostatných fiktivních reportáží. Analýzy se zaměří na práci s narací, na dialogy a dramatizace, na míru reportážnosti, práci s hudbou, zvuky, ruchy, na časoprostor a střih. Historicko-teoretická kapitola vymezuje pojmy, jako jsou pásmo, feature, reportáž, „fiktivní reportáž“, prvky rozhlasového pásma a hry, střihová skladba, zvuk a časoprostor. Všechny tyto pojmy následně práce používá v analýzách vybraných pořadů. Zkoumá, jak se v historickém kontextu tyto pojmy a jejich definice měnily. Tato kapitola zároveň předkládá a analyzuje pořady od roku 1957 do roku 1968, jež byly autory zařazeny do žánru pásmo a které popularizují vědu.

Další kapitola se zaměří na to, jak se konkrétní prvky rozhlasového pořadu užívají v praxi, přímo v pořadech Meteoru. Pozornost bude upřena konkrétně na hudbu, dialogy mezi moderátory, rozhovory a samotné pořady.

Následující kapitola prozkoumá tvorbu Marka Janáče v pořadu Meteor, konkrétně pojem „fiktivní reportáž“, která užívá dramatické postupy k popularizaci vědy. Tato kapitola se zaměří na analýzu pěti pořadů a na užití uměleckých prvků v nich.

V průběhu výzkumu a následného vzniku diplomové práce se objevil nový termín „fiktivní reportáž“. Jeho běžné užívání jsem v teoretické literatuře nezaznamenala, a byla bych ráda, aby výstupem mé práce byl mimo jiné i návrh nového termínu, který podle mého názoru nejpřesněji popisuje typ produkce Meteoru, jež jsem sledovala. Pojem „fiktivní reportáž“ v průběhu práce objasním, doložím a definuji.

Dále pak porovnáám strukturu rozhlasového pásma a „fiktivní reportáže“ a zjistím tím míru užití estetických prvků a jejich působení na posluchače v obou žánrech. Téma percepce prostupuje celou diplomovou prací.

Téma, jež jsem si vybrala k vypracování bakalářské práce, bylo nejbližší mému subjektivnímu posluchačskému vkusu i dlouhodobému odbornému zaměření. Spojení vědy a umění mne zajímá již od střední školy, kde jsem studovala aplikovanou chemii. Navíc fakt, že o samotném pořadu Meteor bylo za celou jeho historii napsáno pouze pár řádků a že psaní práce je spojeno s původním výzkumem, ve mně vzbudil objevitelskou vášeň.

Kromě samostatného tématu popularizace vědy a techniky mě láká i téma rozhlasu, který pracuje prostřednictvím zvuku a přitom popularizuje vědu, jež stojí především na zrakovém vnímání. I tato hravost pracující s fantazií posluchače mne zajímala a jsem ráda, že jsem se mohla tímto tématem v rámci diplomové práce zabývat.

.

2 KRITIKA PRAMENŮ A LITERUTURY

I když má pořad Meteor dlouholetou, bohatou historii a prošli jím nejvýznamnější osobnosti Českého rozhlasu, nebyla o něm napsána samostatná publikace. Vždy se setkáme jen s kusými informacemi. Nejvíce jich překládá kniha *Od mikrofonu k posluchačům*, která vyšla v roce 2003 k 80. výročí vzniku rozhlasu. Jde o dílo kolektivu rozhlasových teoretiků v čele s vedoucí Archivních a programových fondů Evou Ješutovou. Autoři zkoumají historii rozhlasu, vývoj a proměnu programu, organizační strukturu, legislativu, rozhlasovou techniku a technologie. Historiografie je doplněná o portréty nejvýznamnějších rozhlasových autorů. Knihu je možno stáhnout i přes internet.¹ Ze všech prostudovaných publikací byla tato kniha nejcennější. Je zdrojem mého celkového přehledu o historii rozhlasu a hlavně popularizací vědy a techniky. Dříve než popíši další publikace, které mne provedly specifickými problémy tvorby rozhlasového pořadu, budu se v následujících odstavcích věnovat právě této obsáhlé publikaci. Je v této chvíli jediná, která přináší podrobnější informace o popularizaci vědy a techniky na rozhlasových vlnách, i když čtenář musí tyto informace hledat v celé knize, nejsou soustředěny do jediné kapitoly. Je to dáno chronologickým řazením popisu vývoje rozhlasu.

Problematika popularizace vědy a techniky se dotýká všech období vývoje rozhlasu od okupace, tedy od roku 1939. V této kapitole se autoři krátce zaměřili na naukové reportáže Václava Růta a popisují, jak vypadaly. „*Je to pásmo výjevů, vyprávění, scének, které se dá dobře srovnat s krátkým filmem, autor pásma zpravidla přinese jen odborné podrobnosti (...). Účel naukových reportáží je vzdělávací, nikoli reportážní.*“² Vidíme zde první krůčky, jak popularizovat vědu tak, aby byla pro posluchače zajímavá. Nenásilným způsobem tak předával rozhlas informace z vědy a techniky. V kapitole Rozhlas po nástupu totality se autoři věnují samostatně Redakci vědy a techniky, která byla založena v roce 1952, aby vytvářela pořady v oboru přírodních věd pod záštitou Rozhlasové univerzity. Vznikly cykly zabývající se přírodovědnými tématy jako Vývoj života a vznik člověka, O hmotě a energii, O mezinárodním geofyzikálním roce, Do blízkého i vzdáleného vesmíru. Redakce vědy a techniky vysílala kromě Rozhlasové univerzity i řadu dalších samostatných pořadů a seriálů, jako například technické besedy, pásma o vědeckých osobnostech atd. Této

---

¹ http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/kestazeni/_zprava/708668.

² JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. 1. vyd. Praha : Český rozhlas, 2003. 667 s. ISBN 80-867-6200-9, str. 166.

kapitole vévodí dvě důležité osobnosti popularizace vědy. Prvním z nich je Josef Branžovský, jenž stál v čele redakce vědy a techniky od roku 1952 do roku 1963. V knize také najdeme jeho krátký medailonek, díky němuž si jako čtenáři uděláme představu o Branžovského kariéře v rozhlase. Pro obraz popularizátorské činnosti redakce vědy a techniky je podstatný fakt, že v letech 1952 – 1958 uvedla redakce i šestnáct pásem „*vynikajícího popularizátora v oboru historie a přírodních věd*“³, redaktora Františka Gela. Josef Branžovský charakterizuje Gelova pásma, která se stala v rozhlasovém světě pojmem takto: „*Gelova pásma jsou vyprávěním v hlasech (vypravěč, komentátor, kronikář, reportér atd.), jádrem však stále zůstává vyprávění neobyčejné, poučné a přitom plastické, kořeněné ironií a humorem. Košatosti mu dodávají četné digrese, odbočky od hlavního proudu vyprávění, a dále používání různých stylových rovin, od hymničnosti a patosu až k pohledu na historii v nedbalkách.*“⁴ Do Gelovy a Branžovského éry patří také významná událost, vytvoření Vzdělávací redakce pro děti a mládež. Ta převzala samostatné redakce školského rozhlasu a začala připravovat dva svébytné půlhodinové pořady z oblasti vědy a techniky, z nichž jeden z nich byl od roku 1962 pořad zaměřený na starší dětské posluchače, Meteor. Zde je vhodné zmínit další důležitou osobnost, která popularizovala vědu. Josef Kolář, původně středoškolský učitel, vytvořil pro rozhlas 200 výukově-naučných pásem. Branžovský o něm říká: „*Psal především pásma pro děti a využíval v nich často personifikace přírodního světa (...). Personifikace byla tehdy jednak účinným nástrojem popularizace, jednak byla oblíbena pro zábavnou formu blízkou světu pohádek a dětskému vnímání. (...) jeho rozhlasová pásma byla nejen výrazem snahy hovořit populárně a názorně, ale sledoval i záměr naučit. Proto používal při výkladu názorných demonstrací. (...) Jeho osobitou metodou byla dále důsledná indukce prostřednictvím sokratovského dialogu, babické metody, kde se docházelo k správnému poznání postupně v dialogu starého a mladého hlasu.*“⁵

Další kapitola knihy Evy Ješutové s názvem Období renesance nabízí pár řádků přímo věnovaným Meteoru. Redakce vědy a techniky byla vedena Josefem Kleiblem a Meteor se stal jedním z nejpoblárnějších pořadů. „*Šťastným počínem byl výběr prvního redaktora Meteoru Oldřicha Ungla, jež založil tradici vědců – výborných popularizátorů. Dost rychle tak vznikl okruh víceméně stálých aktérů. Nešlo jen o studiové rozhovory. Byly to víceméně strukturované reportážní pořady z terénu, z akce. (...) Nový pořad hledal svou osobitou*

---

³ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. 1. vyd. Praha : Český rozhlas, 2003. 667 s. ISBN 80-867-6200-9, str. 267.

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž.

tvář, a tak vedle gelovské inspirace étosu vědecké práce tu byl další prvek záměrně trvale kultivovaný, nikoli vědecká přednáška, ale bezprostředně poutavý projev vědce, který má co říci a umí to říci. Meteor byl určen mládeži a zároveň byl typem rodinného pořadu. (...) Specifickou součástí pořadu se stala prázdninová vysílání Meteor na stezce za dobrodružstvím.“⁶

Podle studie Evy Ješutové a jejího autorského kolektivu tedy vidíme, že současný tvůrce Marek Janáč plynule navazuje na historickou strukturu Meteoru tak, jak byla v sedmdesátých letech nastavena a která se u posluchačů osvědčila. Vidíme také, že v některých případech je zbytečné dělat velké vysílací změny, ale může být přínosné dělat menší, například v podobě vytváření samostatných „fiktivních reportáží“ či jejich cyklů. Přestože jsou tvůrci Meteoru jedni z nejdůležitějších osobností české rozhlasové publicistiky, jejich portréty se bohužel nedostaly do publikace Evy Ješutové *99 významných uměleckých osobností rozhlasu*.⁷

Stěžejním studijním materiálem pro pochopení problematiky reportáže je kniha od Rostislava Běhala *Vývoj české rozhlasové reportáže 1923-1938* z roku 1962. Tuto knihu lze rozdělit na čtyři části. První probírá vznik pravidelného vysílání v Československém rozhlasu, politické postavení rozhlasu a vliv posluchačů na rozhlasový program. Druhá část sleduje vývoj rozhlasové reportáže a třetí kapitola formy reportáže. Důležitá je kapitola *Závěry*, která zkoumá dva typy rozhlasové reportáže.

Kniha poutavou formou předkládá historii rozhlasové reportáže od počátků až po vymezení struktury reportáže. Jelikož sledujeme pořady Meteoru, hlavně tedy „fiktivní reportáž“, je tato kniha stěžejním pramenem. Vysvětluje, co má reportáž obsahovat a díky těmto výčtům lze porovnat prvky klasické rozhlasové reportáže s prvky „fiktivní reportáže“ a konkrétně určit, kde se z publicistického stylu stává styl umělecký.

Studie Aleny Štěrbové *Čas a prostor rozhlasové inscenace o specifické chronotopu*⁸ (základní časoprostorová konfigurace uměleckého díla) se opírá o analýzu dramatického času deseti rozhlasových her, vzniklých v rozmezí let 1923 až 1990. Zároveň se vyjadřuje ke sporu, který se vede mezi teoretiky kolem teze Václava Růta z první poloviny 30. let a koncepce, jež se snaží odmítnout názor rozhlasových kritiků, že rozhlasová inscenace je „ochuzena“ o vizuální vjemy. V souvislosti s neustále se rozvíjející rozhlasovou technikou

---

⁶ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. 1. vyd. Praha : Český rozhlas, 2003. 667 s. ISBN 80-867-6200-9, str. 320.

⁷ Dostali se však do nové knihy Evy Ješutové *99 významných tvůrců rozhlasových dokumentů*.

⁸ ŠTĚRBOVÁ, Alena. *Čas a prostor rozhlasové inscenace*. Svět rozhlasu 2009, č. 21, s. 16-17.

uvažuje o materializaci dramatického prostoru v prostor radiofonní. Tato studie byla přínosná pro pochopení časoprostoru v rozhlasu. Marek Janáč s tímto prvkem hodně pracuje. I když musíme souhlasit, že je rozhlas ochuzen o vizuální vjemy, namítneme, že se tyto vjemy dají nahradit právě správně a ve vhodnou chvíli použitým vyjádření časoprostoru. V tom je zázrak rádia, vše vidíme jen okem své mysli a rozvíjíme tím svou fantazii.

Přednáška Jana Vedrala *Prostor v rozhlasové hře*⁹ inspirovaná studií Václava Růta *Divadlo a rozhlas*, se opírá o rozhlasové hry režiséra Jiřího Horčičky a na těchto případech potvrzuje, že prostor si posluchač tvoří sám ve své fantazii. Jen na režisérovi je, jak respondentovi práci ulehčí. Práce je stvořena ve stylu definice-argument, používá hodně Horčičkových citací, které popisují hry. Tuto práci jsem četla hlavně pro doplnění informací, o nichž jsem se dočetla u Aleny Štěrbové. Její práce hlavně reaguje na tuto Vedralovu přednášku a komentuje ji.

Esej *O featuru a pásma*¹⁰ Josefa Branžovského sleduje vývoj featuru a pásma v historickém kontextu a porovnává je. Autor vyjmenovává rozdíly mezi těmito žánry a dokládá je příklady. Hlavní rozdíl shledává v tom, že „*pásma jde osvědčenými cestami a feature si hledá cesty nové, feature hledá nový tvar – i když ne umělecký – pásma využívá zavedených a tím ovšem i méně účinných postupů*“.¹¹ Podle Branžovského je důležité se ohlédnout do historie. Říká, že k paralelní existenci pojmů featuru a pásma nedošlo proto, že by „*každý z této dvojice termínů označoval jinou věc. Naopak, jak anglické, tak německé vymezení i naše chápání rozhlasového pásma se shodují v tom, že je tu hlavním rysem skládání (montáž) úryvků (záběrů) nejrůznějšího druhu a formy v jeden celek, čímž se námět přibližuje účinněji než monologickým výkladem. Slovo feature neděkuje za své rozšíření ani tomu, že by bylo výstižnějším označením věci než termíny dosavadní*“.¹² Branžovský říká, že se nevytvořila nová forma, ale že pojem pásma postupem času zplanělo. „*Všechny pořady vytvořené skládáním celků ze záběrů se nazývaly pásma. Na sklonku třicátých let se tedy produkce pásem zvýšila a „rozbuřelo“ se toto mechanické skládání bez vyššího skladebného záměru se shrnulo na jednu hromadu vše, co se dalo k danému tématu excerpovat*“.¹³

---

⁹ VEDRAL, Jan. VEDRAL, Jan ml.. *Jiří Horčička – rozhlasový režisér*. 1. vyd. Praha: Větrné mlýny, 2004. 210 s. 80-86151-83-2.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž.

¹³ BRANŽOVSKÝ, Josef. *O featuru a pásma*, Svět rozhlasu 2005 č. 14, s. 60-65.

Z příkladu, který uvádí, vidíme, že nedokázal přesně definovat rozdíly mezi featurem a pásmem. Ve své studii se opírá o A¹⁴. Andersona a říká, že oba styly jsou založeny na umění montáže a její podstatou je „making“, tj. tvůrčí práce. Tato tvůrčí práce se skládá z mluveného slova a hudby a jak pásmo, tak i feature vznikly proto, že rozhlasoví tvůrci chtěli oživit monologickou přednášku. Jediný rozdíl mezi nimi je v tom, že se feature vznikl na jiném kontinentě než pásmo¹⁵ a „používá umnějšiho jazyka a fabulizaci, hlavně umělé (...) a hledá nový tvar. Na druhé straně nepostačí samo o sobě ani úsilí o dokumentárnost, v jehož znamení se feature zrodil. Musí k němu přistoupit ona publicistická vášeň, proces převtělování látky v rozhlasový tvar co neúčinnější a nejúdernější.“¹⁶ Díky Branžovského závěrům pochopíme, že se „fiktivní reportáž“ přibližuje nejvíce featuru, s ohledem na zvýšenou uměleckost a umělou fabulaci. Nesmíme však brát reportáži její výsadní postavení.

Esej Evy Ješutové *Vzdělání a rozhlas v historickém vývoji*¹⁷ se stala základem kapitoly o vzdělávací roli rozhlasu. Plynule navazuje na svou knihu *Od mikrofonu k posluchačům*, a sleduje tuto roli rozhlasu od počátku vysílání Radiojournalu až do současnosti.

Nezapomíná na žádné pořady a autory, jež se vzdělávání věnovali. Autorka zde uvádí i výčet vzdělávacích pásem hlavně autorů Františka Gela a Josefa Koláře.

Knihy dramaturga, kritika a pedagoga Zdeňka Hořínka *Drama, divadlo, divák*, je užitečná pro osvojení terminologie, jelikož teorie rozhlasu i divadelní teorie může v určitých konkrétních situacích používat totožné termíny. Vzhledem k tomu, že tématem diplomové práce jsou dramatické postupy, je logické, že jsem metodologii i terminologii čerpala právě z divadelní teorie. Při četbě jsem se zaměřila na dramatický děj, dramatickou postavu a dramatickou situaci. Všechny tyto pojmy rozhlasový magazín Meteor v praxi využívá. Poučná studie Edwina Bryse nazvaná *Melománie o rysech hudby*¹⁸ se stala základem kapitoly o hudbě. Autor sleduje několik funkcí hudby v rámci rozhlasových pořadů. Dokládá je několika příklady, většinou pořady produkovanými britskou stanicí BBC. Autor tak dokládá, „že hudba pozdvihne půvab a přitažlivost naší práce (...) a je tou nejpřímější a nejjistější cestou k povzbuzení ducha a navýšení vyjadřovací síly příběhů a výpovědí.“¹⁹

---

¹⁴ Křestní jméno se mi nepodařilo dohledat.

¹⁵ Velká Británie a Evropa.

¹⁶ BRANŽOVSKÝ, Josef. *O feature a pásmu*, Svět rozhlasu 2005 č. 14, s. 60-65.

¹⁷ JEŠUTOVÁ, Eva. *Vzdělání a rozhlas v historickém vývoji*, Svět rozhlasu 2005, č. 14, s. 12-21.

¹⁸ BRYS, Edwin. *Melománie. O rysech hudby*. Svět rozhlasu 2003, č. 9, s.7-8.

¹⁹ BRYS, Edwin. *Melománie. O rysech hudby*. Svět rozhlasu 2003, č. 9, str. 7.

Přesně o to usiluje ve „fiktivních reportážích“ i Marek Janáč. Hudba neslouží jen jako předěl, ale slouží i jako vyvolávač posluchačových emocí či „připoutávač“ k pořadu.

3 METEOR

V této kapitole shrnu základní charakteristiku rozhlasového pořadu Meteor v současnosti a přiblížím strukturu pořadu. Budu se soustředit především na mluvené slovo a hudební doprovod.

Meteor je populárně-vědecký magazín určený původně pro děti, v současné době ale spíše pro dospívající mládež a především pro dospělé. Vysílá se každou sobotu od osmi hodin ráno, má své vlastní internetové stránky a autoři pořadu pořádají populárně-vědecká setkání s odborníky a posluchači téměř po celé České republice. Hlavní témata, kterými se pořad zabývá, jsou věda, vesmír, technika, příroda a vztah člověka k nim. Hlavním posláním Meteoru je předkládat posluchačům novinky z vědeckého světa srozumitelným jazykem, prostřednictvím nejlepších českých zástupců vědy daného zkoumaného oboru a problematiky.

Pořad má danou strukturu: znělka, úvod, přestavení témat (s hudbou), pět témat, závěr. Znělku Meteoru, kterou slyšíme my, slyšeli i naši předkové od roku 1963. Jedná se o čtyřvteřinovou koláž zvuku a mužského hlasu říkající název pořadu. Úvodu je většinou věnována minuta a moderátoři v ní debatují o nejdůležitější aktualitě ve vědě z posledního týdne, jež většinou navazuje na jedno z hlavních témat pořadu (přiletěli čápi, nejrozšířenější bakterie, sondy ve vesmíru). Představení témat je výčet titulků doprovázených hudbou a plynule navazujících na první probírané téma.

Hudba se používá jako předěl anebo doprovod k mluvenému slovu. Režie často používá takové skladby, u nichž má poslouchač dojem, že do konceptu celého pořadu nezapadají. Z velké části tak můžeme slyšet skladby od Hanse Zimmera a Ronda Veneziana.

Meteor je pořad postavený na dialozích. Moderátoři Marek Janáč a Kateřina Březinová vystupují v rolích průvodců a slyšíme je hned v úvodu pořadu a poté i v jednotlivých vstupech. Dialogy jsou postaveny na střídání hlasů, které předávají informace, či na odpovídání Marka Janáče na dotazy Kateřiny Březinové.

Rozhovory Marka Janáče s vědci na dané téma jsou styčným pilířem Meteoru. Často se z rozhovoru stane monolog odborníka. Tyto rozhovory jsou pro posluchače zajímavé především jako prezentace výzkumných výsledků vybraného specialisty, který svůj obor perfektně zvládá. Recipienti si mohou být jisti, že se jim nepředkládá jen nějaká fáma. Znalci se však občas opakují, monolog bývá někdy dlouhý a posluchač může ztrácet pozornost. Mimo rozhovorů s vědci se v Meteoru vyskytují především reportáže z různých vědecko-populárních akcí či vědeckých institucí.

Reportér Marek Janáč natáčí přímo v autentickém prostoru, zachycuje výklad odborníka, osobní dojmy návštěvníků a odpovědi na kladené otázky. To vše se spojí střihem a vytváří výslednou reportáž z nějaké akce popularizující vědu. Druhým typem reportáže, kterou autor pro Meteor natáčí je reportáž z návštěv u vědců, kteří zkoumají daný problém, či jsou blízko vědeckému objevu. Příkladem může být reportáž v Meteoru ze dne 23.2. 2013. Marek Janáč zachycuje situaci, v níž vědci jako první na světě propočítali pádovou dráhu bolidu, který spadl v Rusku a pomocí videí zachycujících pád meteoritu.²⁰ Meteor se stal v průběhu desetiletí nejvýznamnějším vzdělávacím pořadem na vlnách Českého rozhlasu. Přízeň si získal především výběrem atraktivní a současně závažné tematiky, odhalující lidské poznání jako dobrodružství. Seznamoval a dodnes seznamuje posluchače s novinkami populárněvědecké literatury a neustále přináší novinky i po stránce formální (nové dramatické scénky vědeckou tematikou, seriály). Velké množství posluchačů si pořad uchoval i po roce 1989 a v roce 2013 slaví 50. výročí existence. Podle PhDr. Ivo Budila lze vysílání pořadu Meteor rozdělit na tři historická období. Pojmenoval je ungrovsko-kolářovská, kleiblovská a třetí etapa, která dosud neskončila. První éru vytvářeli Oldřich Unger²¹ a Bohumil Kolář²². V tomto období tvůrci jezdili hlavně do terénu a vymýšleli nové formy, jenž by popularizovaly vědu. Z této éry můžeme připomenout populární *Ptačí hitparádu*. Následovala éra kleiblovská. Josef Kleibl²³ byl vedoucím redaktorem Meteoru a zároveň vedoucím redakce vědy a techniky. Obklopil se zkušenými autory, kteří mu psali rozhlasová pásma, hledali nová témata v terénu a v ústavech. Během sedmdesátých let se programová koncepce Meteoru změnila. Nejprve se vysílalo půl hodiny. Do takto krátké doby se Josefu Kleiblovi podařilo vtěsnat rozhovor, reportáž, reportáž z terénu a občas i dramatizaci. Jelikož měl pořad velký posluchačský ohlas, byl jeho vysílací čas prodloužen na pětáctyřicet minut a za dva roky vysílal již celou hodinu. V této době se dramatizace objevovaly na závěr každého z Meteoru. Třetí éra, jenž nastoupila po převratu v roce 1989, dle Ivo Budila trvá dodnes. Díky demokracii neexistují přímé politické zákazy, a proto se pořad Meteor vyvíjí zcela svobodně. Dnes je Meteor

---

²⁰ http://www.rozhlas.cz/meteor/prispevky/_zprava/bolid-benesov-vydal-tajemstvi-video--1061668

²¹ Oldřich Unger (autor Meteoru v letech 1963-1973). Dne 1.1. 1962 nastoupil v pražské redakci pro děti a mládež, odkud přešel do redakce vědy a techniky pro mládež, kde připravil první Meteor, vysílaný v pátek, 27. září 1963. (Zdroj: http://www.rozhlas.cz/meteor/historie/_zprava/--1145697).

²² Bohumil Kolář (spoluautor Meteoru v 60. - 80. letech). Na pořadu Meteor pracoval deset let, zprvu s O. Ungrem, později s J. Kleiblem. (Zdroj: http://www.rozhlas.cz/meteor/historie/_zprava/--1145698).

²³ Josef Kleibl (autor Meteoru v letech 1970 – 1990). Vypracoval se na vynikajícího popularizátora v oboru vědy, pokračovatele tradice Jos.Koláře. (Zdroj: http://www.rozhlas.cz/meteor/historie/_zprava/--1145694).

tvořen přibližně devíti příspěvky, tvoří ho různé reportáže a kratší rozhovory. Strukturu Meteoru tvoří příspěvky předních českých vědců, zajímající se o nové objevy, názory a domněnky. Objasňuje trendy ve vědě a na příkladech předvádí jejich aplikaci ve společnosti, ve snaze přilákat ke studiu vědy mladé lidi.

Autorem Meteoru je v současné době Marek Janáč. Do Českého rozhlasu nastoupil 5. srpna roku 1991, kde měl editorsky na starosti vysílání dne. Následně přešel do redakce A-Z, kde debutoval dokumentem „*Bylo, nebylo...*“ (1992). Na vlnách Českého rozhlasu bylo odvysíláno více než sto dokumentárních pořadů a nespočet publicistických a žurnalistických pořadů. Jak sám Marek Janáč říká, věda ho zajímala odjakživa. Svou cestu k Meteoru popisuje slovy: „*Na stanici Radiožurnál, kde jsem se dlouho věnoval politickému zpravodajství a investigaci, jsem se postupem času začal "utíkat" k popularizaci vědy, až jsem se na toto téma specializoval. V roce 2008 se prostor pro sdělování zajímavého zmenšil, dramaturgie stanice přestala mít zájem o nové nápady v této oblasti, proto jsem se rozhodl přestoupit na Leonardo. Právě v té době se chystal podzimní odchod stávající autorky Meteoru, Jindry Jarošové. Při jednáních mezi květnem a srpnem 2008 bylo rozhodnuto, že Meteor převezmu.*“²⁴

Marek Janáč se stal duší i tělem Meteoru. Je nejen autorem většiny pořadů, ale provází ho, spolu s kolegyní Kateřinou Březinovou, také moderátorsky. Autor se zaměřuje především na reportáže či rozhovory, s nejlepšími vědci daných oborů, kteří svou práci poutavým slovem představují. U tzv. fiktivních reportáží, které autor do pořadu nově vnesl, musí v sobě vědec nalézt trochu hereckého talentu. V tomto ohledu nastávají občas problémy. „*Vědci se nedokáží někdy do svého tématu vcítit tak, aby o něm touto dobrodružnou formou vyprávěli. Příprava je nesmírně náročná i časově. Proto některé „fiktivní reportáže“ rozpracovány byly, ale z výroby sešlo.*“²⁵, konstatuje Marek Janáč.

Své zdroje inspirace rozdělil autor na dvě roviny. První, vědomá inspirace, jsou pro něho knihy, v rozhlasové produkci pořady Bohumila Koláře, rozhlasové sci-fi hry, a ve filmové a televizní produkci britští a francouzští tvůrci. „*Druhým významným vlivem jsou debaty s vědci, s nimiž připravuji Meteor. Tyto vlivy jsou mnohdy náznakové, proto se těžko dají popsat.*“²⁶, doplňuje autor.

---

²⁴ Osobní rozhovor, archiv autorky.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Tamtéž.

Autor se vyjadřuje i k žánru „fiktivní reportáže“. Tvrdí, že existuje od začátku rozhlasu především, s ohledem na tvorbu Jana Grmely a Orsona Wellese²⁷. „Popularizační rámeček jí dali až pozdější autoři (B. Kolář), ale pořady typu Meteor s ní nepracovaly nijak soustavně. Prosazovala se pásma s prvky dramatizované popularizační fikce. S pozvolným úpadkem náročnějších žánrů v Českém rozhlasu, který začal po roce 1990 reportáží v klasickém slova smyslu ubývá.“²⁸

„Fiktivní reportáž“ sám autor Marek Janáč definuje jako „reportáž z místa, kam se člověk nikdy nemůže vypravit proto, protože jde o události v rozměrech lidskými smysly nedosažitelnými bez pomoci vědy.“²⁹

V samostatné dále kapitole se „fiktivní reportáží“ budeme věnovat do hloubky a porovnáme ji s reportáží a pásmem.

---

²⁷Slavné rozhlasové mystifikace. Požár v opeře (autot Jan Grmela, 1930) byla katastrofická rozhlasová hra, která posluchače velmi vzrušila a vyděsila. Válka světů (režie Orson Welles, 1938) byla nastudována americkou společností CBS. Hra vyděsila americkou společnost tak že se jedná o nejslavnější rozhlasovou hru všech dob. http://www.rozhlas.cz/leonardo/technologie/_zprava/509582

²⁸ Osobní rozhovor, archiv autorky.

²⁹ Tamtéž.

4 METODOLOGIE

Jak vyplývá z předchozí kapitoly, neexistuje samostatná publikace, která by se věnovala výhradně jednomu rozhlasovému cyklu Meteor. Proto se velká část přípravné fáze psaní diplomové práce soustředila kolem rešerší, shromažďování materiálů, výzkumné práce. První část mé práce má kompilační charakter. Shromažďuje poznatky z dostupných publikací z oblasti rozhlasové historie a teorie. Cílem další části je vlastní výzkum, studium dostupné literatury, poslech historických pořadů a osobní rozhovor s autorem Markem Janáčem. Hlavní metodou další části práce je analýza vyslechnutých pořadů. Postup byl takový, že jsem si vytipovala historické rozhlasové pořady, abych získala přehled o tom, co v minulosti posluchače zajímalo a jakým způsobem byly pořady vytvořeny. Časové vymezení pořadů, jež v této kapitole předkládám, jsem určila již v rozhlasovém archivu. V něm jsem vyhledala všechny pořady Meteoru od roku 1957 do roku 1989 a zajímala jsem se, které z nich byly uvedeny pod názvem pásmo. Bylo jich pět. Rozmezí těchto let jsem stanovila tak, že jsem zadala do databáze rozhlasového archivu název Meteor a konečný rok 1989 (rok změny společenské situace, tedy určitý milník) a nabídl se mi seznam pořadů a pásem vysílaných v tom to rozmezí. Právě tato pásma jsem si poslechla a analyzovala. Žánr pásmo jsem vybrala proto, že byl velice oblíbený a především to byl jediný žánr, který popularizoval vědu. Jelikož jsem o těchto pořadech nenašla žádné informace, lze říci, že dosud nebyly reflektovány.

Zaměřovala jsem se na slovesnou stránku, hudbu, časoprostor, střih a tempo. Prvotním impulsem se stal e-mailový rozhovor s Markem Janáčem. Ten mi doporučil pořady, které ho inspirovaly k popularizaci vědy. Důležitým impulsem mé práce byl tedy e-mailový i osobní rozhovor se současným autorem Meteoru Markem Janáčem. Dalším krokem bylo studium odborné literatury z oblasti rozhlasové publicistiky. Literatura mi napomohla k obeznámení se s terminologií a způsobem psaní rozhlasové analýzy. Seznámila mě s historií vědecko-publicistických pořadů, především pásem. Díky ní jsem také vymezila hlavní okruhy mého zájmu – specifikace zkoumaných problému jako jsou prostor, čas, dialogické formy jednání, zvuk, hudba, rytmus a střih.

Metoda práce tedy postupuje od kompilace poznatků o vzdělávací roli rozhlasu a definice rozhlasových žánrů, k analýze jednotlivých pořadů a syntéze poznatků optikou vytyčených problémových okruhů.

V rámci svého původního výzkumu jsem se tedy pokusila odpovědět na několik základních otázek. Lze v rámci populárně-vzdělávacích pořadů hovořit o dramatických postupech?

Jaké postupy pořady užívají? Odkazují svými prvky k zaběhnutým stylům, nebo se vytvořily postupy nové a tudíž i nový styl?

V průběhu celé práce se objevil nový termín, jehož běžné užívání jsem v teoretické literatuře nezaznamenala. Podle mých zjištění ho ve své odborné terminologii běžně užívá autor Meteoru Marek Janáč a odkazuje tím na pořady Meteoru.

Výstupem mé práce je tedy i návrh nového termínu, který podle mého názoru nejpřesněji popisuje typ produkce Meteoru, který jsem sledovala. Relevanci termínu „fiktivní reportáž“ objasním v průběhu práce. Má práce je na pomezí historického výzkumu a teoretické práce a měla by obohatit stávající, výše reflektovanou odbornou literaturu. Historicko-teoretická kapitola připomíná tři základní rozhlasové žánry, které mají největší vliv na kompozici rozhlasového publicistického pořadu, a které nejvýznamněji v dějinách vysílání pořadu Meteor ovlivnily jeho podobu. Z teoretického hlediska je důležité v rámci práce tyto žánry vyjmenovat a pokusit je definovat. Jen tak zjistíme, s jakými žánrovými prvky Meteor pracuje a zda používá inovaci klasických žánrů. Definice těchto rozhlasových žánrů jsou poměrně dobře vypracované. Pásmem se zabývá například Josef Branžovský, Marta Kussová a Andrea Hanáčková.

Feature je v novodobém kontextu poměrně nový termín, i když už vznikla řada prací, které se feature snaží definovat. Nejvýznamnější z nich je práce Andrey Hanáčkové, která v této kapitole bude hojně citována. Tradiční žánr rozhlasové reportáže byl teoreticky poměrně dobře zpracován. Jelikož se reportáž objevuje na samém začátku vysílání Radiojournalu a stala se základem rozhlasového vysílání, má přesnou definici. V této kapitole avizuji „fiktivní reportáž“ vzhledem k tématu, kterým se v této práci zabýváme. Používaný termín „fiktivní reportáž“ a jeho definici budu v průběhu dalších kapitol zpřesňovat.

Nesmím také zapomenout na tabulku, kterou jsem vytvořila pro kapitolu Rozdíly mezi reportáží a „fiktivní reportáží“. Nejprve jsem tabulku navrhla pro své vlastní potřeby k ujasnění problematiky. Kritéria jsem čerpala především z definic obou zkoumaných žánrů reportáže a pásma. U „fiktivní reportáže“ byla stěžejní definice reportáže. Tabulka má sloužit k lepšímu pochopení textu.

5 HISTORICKO-TEORETICKÁ KAPITOLA

První rozhlasová pásma se objevila koncem dvacátých let dvacátého století. V souvislosti s obdobím „brněnské rozhlasové avantgardy“ stojí za pozornost i souběžnost vývoje pásma s rychlým nástupem žánru reportáže. Už na začátku třicátých let se autoři snažili natočit co nejautentičtější záběry z různých prostředí či slavností. Posлуchači si vyžádali aktivnější prvky živého reportování jako jsou hudba, vložené scény, básně apod. Vznikl žánr pásmo. Pásmo využívá autenticitu, přímé vyprávění, reportážnost, natáčení v terénu, mluvené slovo v podobě herců, vypravěče, popřípadě komentátora, hudbu, zvuky a ruchy jak diegetické, tak i nediegetické. Pásmo se postupem času vyvíjí, snaží se být pro posluchače zajímavým, a proto se mění i jeho délka a náměty, které mohou být i fiktivní.

Dle Josefa Branžovského pásmo „*může budovat na reportážních záběrech, ale i na psaném textu, může nasadit všechny formy publicistického i uměleckého slova, prozaického i veršovaného, k tomu hudbu i zvuk, ale může se také spokojit s jednoduchým vypravěčstvím, může hýřit bohatstvím, ale také se odívat prostotou.*“³⁰

Pásmo hrálo důležitou roli při popularizaci vědy především v historii rozhlasu, tak i v Meteoru. Kolářova či Gelova pásma měla ve své době velkou popularitu. Ve své práci analyzuji pásma, která se v Meteoru objevila pod pojmem „pásmo“ v kapitole Meteor a jeho historická role v popularizaci vědy a techniky.

Pojem feature se podle Josefa Branžovského poprvé objevil v roce 1927, kdy z Research Section BBC vyrostlo samostatné oddělení featuru. Termín sám se zrodil v souvislosti s vánočními a novoročními programy, pro něž se hledala originální forma. „*K dvojakosti termínů „rozhlasové pásmo“ na jedné a „feature“ na druhé straně došlo po 2 sv. válce, kdy se do Evropy dostalo označení featuru.*“³¹

Feature je žánr na pomezí publicistických tvůrčích postupů a umělecké tvorby.

Z publicistických tvůrčích postupů využívá především dokumentárnost, z literárních také stylizaci, fabulaci, dramatickou kompoziční stavbu a někdy také fikci.³² Aby autor dosáhl zamýšleného účinku, používá „*montáže různých rozhlasových vyjadřovacích prostředků (např. monologu, dialogu, prózy, poezie, prolínání žánrů, např. autentických reportážních*

---

³⁰ BRANŽOVSKÝ, Josef. *O feature a pásmu*. Svět rozhlasu 2005, č. 14, s. 60-64.

³¹ Tamtéž.

³² Tamtéž.

*záběrů a vypravování, scének, i citací z dokumentů, hudbu, zvuky).*³³ Častým způsobem je také prolínání racionálního a emocionálního působení například propojení odborného výkladu s uměleckou obrazností. Smyslem této práce je *„zobrazit aktuální téma v různých rovinách a souvislostech, v kombinaci racionálních s emocionální působivostí na posluchače.“*³⁴

Definovat feature jednou větou jednoduše nejde. Pomoci nám ale může fakt, že feature zahrnuje autorský subjekt a bez něho se neobejde. Autor skrze feature ukazuje svůj postoj k danému tématu. Pokud se nad tímto pozastavíme, uvědomíme si, že feature, který by popularizoval vědu nelze lehce najít. I v Meteoru a ve „fiktivních reportážích“, jež využívají také prvky featuru (především emocionální působení na posluchače a montáže rozhlasových prostředků), nenajdeme vyjádření autorova názoru na danou problematiku. Autor se v pořadu realizuje především pomocí střihu a vystupuje jako průvodce a tazatel. Jelikož má „fiktivní reportáž“ v názvu slovo „reportáž“, nesmíme zapomenout tento rozhlasový žánr definovat. Nejprve si však připomeneme její historický vývoj. Základy rozhlasové reportáže byly položeny v roce 1926. Posluchači si žádali více aktuálních zpráv a právě rozhlasová reportáž se osvědčila svou pohotovostí a možností reportérské improvizace. Právě ona pohotovost dokázala reportáž posunout mezi nejučinnější zpravodajský prostředek v souvislosti se zdokonalením rozhlasové techniky.

*„Na jejím počátku stála na jedné straně zpráva a později reportáž psaná. Na druhé straně rozhlasový přenos a zákony rozhlasového dramatu, které ovlivňovaly zejména formu reportáže.“*³⁵ Rozhlasová reportáž je specifický rozhlasový tvar, snaží se proniknout pod povrch zkoumané události a ukázat její vnitřní podstatu.

Rozhlasová reportáž má přímý odkaz na rozhlasové pásmo, jelikož je v tvůrčím procesu důležité používání pomocných emotivních prvků. Tyto prvky mají reportérovi pomoci zdůraznit zobrazovaný životní děj. Pokud se z nich svým rozsahem stanou hlavní složkou pořadu, proměňuje se rozhlasová reportáž pouze podpůrným činitelem a do popředí nastupuje pásmo s uměleckými prostředky. To se často stává i Marku Janáčovi a jeho fiktivním reportážím, kde míra uměleckosti převažuje. Podporuje ho také epické znázornění skutečnosti a tím pádem vyvolání představ. Na jedné straně se tak setkává vypravování svědka a na straně druhé zachycení okamžiku, které zvukově doplňuje děj. Posluchač má pocit spoluprožívání a spoluhodnocení skutečnosti.

---

³³ BRANŽOVSKÝ, Josef. *O feature a pásmu*. Svět rozhlasu 2005, č. 14, s. 60-64.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ BĚHAL, Rostislav. *Vývoj české rozhlasové reportáže*. Praha: Československý rozhlas, 1962, 182 s.

Teoretických principů obsahu a formy reportáže používá i Marek Janáč. Ve fiktivních reportážích zobrazuje skutečnost či životní děj, který je doplněný o zvukově charakteristický zvuk.

*„K maximální názornosti a přesvědčivosti používá reportér všech prostředků, které mu žánrová forma dává k dispozici. Reportér tedy není okem posluchačovým, ale tykadlem jeho intelektu.“*³⁶ Důležitý je proto reportérův projev, který musí být dostatečně názorný, srozumitelný a přesný, aby v posluchači vyvolal představy. Ve vědecko-populárních pořadech je důležité, aby reportér poskytl dostatečné množství faktů a předkládal je tak, aby si posluchač mohl vytvořit vlastní závěry. Reportérovo vlastní komentování je druhotnou a méně účinnou metodou přenášení události.

Marek Janáč se ve fiktivních reportážích stává subjektem zobrazovaného děje. Je na místě a posluchači zprostředkovává, co se kolem něj děje. Charakter očitého svědka, jeho projev, změny rytmu tempa řeči, posilují v posluchači pocit spoluprožívání. A o to tu právě ve fiktivních reportážích jde. Marek Janáč chce právě pomocí těchto prvků aktivně zapojit posluchače a vyvolat v něm zvědavost po dané vědecké problematice. Marek Janáč se tak stává nejen autorem, ale také interpretem textu, scenáristou, střihačem a hlavně režisérem celé miniaturní rozhlasové „hry“.

Nesmí ale zapomenout na základní principy, kterými se každý reportér musí řídit. A to, že by neměl v příběhu zastupovat nikdo ze zainteresovaných stran a zobrazovaný problém by neměl sám řešit. Mohl by tak zapomenout na vlastní úkol – předložit posluchači souhrn faktů, které si sám vyhodnotí. To se ve fiktivních reportážích dobře daří. Marek Janáč opravdu vystupuje jako nezaujatý průvodce a neovlivňuje tím posluchačův úsudek.

*„U většiny reportáží je pro reportéra cenným pomocníkem přítomný odborník. Dodává výkladu věrohodnosti a přesvědčivosti a svědecky potvrzuje správnost faktů, jež reportér překládá. Je současně významným prvkem charakteristiky prostředí.“*³⁷, dokládá v historicko-teoretické publikaci Rostislav Běhal.

S tímto faktem se ve fiktivních reportážích běžně setkáváme. Vždy v nich vystupuje vědec – odborník, jež odpovídá na otázky a tazatel, který otázky pokládá. S jeho pomocí niž posouváme v příběhu dál a nehrozí ustrnutí na jednom místě.

---

³⁶ BRANŽOVSKÝ, Josef. *O feature a pásmu*. Svět rozhlasu 2005, č. 14, s. 60-64.

³⁷ BĚHAL, Rostislav. *Vývoj české rozhlasové reportáže*. Praha: Československý rozhlas, 1962, 182 s.

5.1 Prvky rozhlasového pásma a hry

Poté, co jsme si ukázali základní charakteristiky žánrů pásma, feature a rozhlasové reportáže, dostáváme se ke kapitole, jež studuje základní prvky těchto žánrů, jako jsou narace, dialog a dramatizace, hudba, zvuky, ruchy a hluky. Pro potřeby této práce je i tato kapitola velmi důležitá, jelikož poskytuje teoretický základ pro úvahy o dramatických postupech v rozhlasovém magazínu Meteor.

5.1.1 Narace

Je zřetelné, že se pásmo inspirovalo prvky rozhlasové hry, včetně její prvotní inspirace ve hře divadelní. Je to patrné především v práci s dialogem a scénami. Naopak se rozhlasová hra inspirovala pásmem a zahrnuje do svého vypravěčského postupu osobu vypravěče. Vypravěč (komentátor, průvodce) je jedním z nejdůležitějších prvků narace. I když není exponován tak výrazně jako v rozhlasové hře, vede s jinými postavami dialog, někdy také monolog a zabarvuje rozmluvu emocemi. Vypravěč má přesah i do rozhlasové reportáže a vidíme, že se žánry pásmo i reportáž navzájem ovlivňují a částečně mohou i splynout a vytvořit pásmo reportážní (nebo reportážní feature). I Meteor a jeho „fiktivní reportáž“ tak fungují. Mají všechny prvky reportáže i pásma a autor vystupuje jako vypravěč v roli průvodce. „Fiktivní reportáž“ můžeme zařadit do rétorické Ich-formy, v níž podle Andrey Hanáčkové „vypravěč zůstává pasivní, ale zachovává si interpretační funkci. Autor vystupuje v roli průvodce, případně svůj part přenechá hereckému interpretovi. Zůstává tak v pořadu přítomen formou průvodního komentáře, ale sám nijak dění neposunuje a zdánlivě nijak neovlivňuje.“³⁸

5.1.2 Dialog a dramatizace

*Dialog je rozhovor dvou nebo více postav, přičemž základním rysem dialogu je princip výměny a alternace při komunikaci.*³⁹

Již na počátku historie rozhlasu bylo mechanické střídání hlasů nejčastějším způsobem aplikace dvou hlasů. I když je považován za zastaralý, používá se i v současnosti, především v pořadech pásmového typu. I v Meteoru se tato metoda aplikovala a používá se

---

³⁸ HANÁČKOVÁ, Andrea. *Český rozhlasový dokument a feature v letech 1990-2005: Poetika žánrů: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. 1. vyd. Brno : Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2010. 207 s. ISBN 978-80-86928-79-1.

³⁹ Tamtéž.

dodnes. Moderátorská dvojice vede jednoduchý rozhovor, především v podobě otázka-odpověď.

Aby nebyl dialog nudný a posluchače zaujal, byla hlavně v sedmdesátých a osmdesátých letech hojně využívána takzvaná umělá autenticita, která měla oživit dialog. Byly to drobné úsměšky, vyjádření nejistoty a pauzy. I když se zde mluví především o osmdesátých letech, i dnes se s takovým využíváním umělé autenticity v Meteoru potkáme. Především ve fiktivních reportážích, kde moderátora doprovází vědec, který vyjadřuje zamyšlení či úsměškem znázorňuje souhlas.

Marek Janáč považuje metodu dramatizovaných scén za užitečnou při popularizaci vědy v rozhlase a také za způsob rozhlasového užití v tzv. zážitkové pedagogice. „Zároveň ale dbá na to, aby posluchač rozeznal, co je rekonstrukcí skutečné události a co je výsledkem autorské fabulace. Jde hlavně o to, aby tento rozdíl posluchač nenásilně a s pomocí autora uměl rozlišit.“⁴⁰

Pokud je základem pořadu dialog nebo dramatická situace (ne čtení), automaticky tyto prvky podporují jeho emoční vyznění.

5.1.3 Hudba

Hudba je zaručený způsob, jak zaujmout posluchače a emočně posílit rozhlasový pořad. Hudba je nejjistější a nejpřímější cestou k povzbuzení ducha a navýšení vyjadřovací síly příběhů a výpovědí.

Edwin Brys rozděluje hudbu do několika kategorií. Vyjmenuji ty, které se vztahují k Meteoru a „fiktivním reportážím“. *Hudba jako součást vyprávění*.⁴¹ Autor tím myslí hudební předěl, který dává posluchači prostor vstřebat informace, na chvíli si duševně odpočinout a především slouží jako tečka, která odděluje části příběhu a zvyšuje napětí. V rozhlasové praxi je hudební předěl často využíváný a autoři pořadu, do kterých ho zařadí, dávají slovům před hudebním předělem větší váhu.

Hudba jako dynamická součást.⁴² V meteoru se často používá, jelikož vzbuzuje představu pohybu v čase a prostoru.

---

⁴⁰ HANÁČKOVÁ, Andrea. *Český rozhlasový dokument a feature v letech 1990-2005: Poetika žánrů: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. 1. vyd. Brno : Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2010. 207 s. ISBN 978-80-86928-79-1.

⁴¹ BRYS, Edwin. *Melománie. O rysech hudby*. Svět rozhlasu 2003, č. 9, s.7-8.

⁴² Tamtéž.

*Hudba jako emocionální zesilovač.*⁴³ Tato hudba podporuje emoce vyvolané příběhem. V Meteoru se často nevyužívá, ale můžeme se s ní potkat například ve „fiktivní reportáži“ „*Proč je dobré mít (i) pomalé spermie?*“

5.1.4 Zvuky, ruchy a hluky

Typické zvukové prvky se v Meteoru a ve fiktivních reportážích hojně využívají. Prostřednictvím zvuků, uměle vytvořených ruchů a hluků nás autor vtahuje do děje. Rozdíl oproti nefiktivním publicistickým žánrům je ten, že zvuky jsou vytvořeny uměle. Hluk je podle Josefa Plechatého „*zvuk, který existuje běžně kolem nás, a který povětšinou nechtěně a často i nevědomky natáčíme. Oproti tomu zvuk je ruch, který natáčíme vědomě, někdy i záměrně, a který vyjadřuje popis prostředí a někdy může obsahovat i hlubší význam.*“⁴⁴

Jelikož se v této práci většinou zabýváme „fiktivní reportáží“, je nám jasné, že tyto reálné zvuky musíme do pořadu dodat uměle. Vznikají tedy „*stylizované zvuky*“⁴⁵. Tyto zvuky autor sám vybírá často z jiných snímků, stříhá je, někdy z nich vytváří i koláž. To vše s cílem zaujmout posluchače, vyvolat emoce, vytvořit posun v pořadu. Na příkladu fiktivních reportáží vidíme, že zde musí pracovat hlavně autorova fantazie. V prostředí, v němž nikdo z lidí nebyl a nemohl být, ať je to historické období, či hlubiny lidského těla, se vyskytují zvuky a ruchy, a je právě na autorovi, aby vybral ty, které by dané prostředí vystihovalo nejlépe. I proto, že každý si prostředí představuje jinak, nemusí často vybrané zvuky sedět s fantazií posluchače. I když pracujeme s fantazií, zvuky v pořadu by měly mít všechny složky, jež publicistický pořad využívá. Ty jsou především rytmus, emoce a kontrast zvuku a slova. Meteor hojně využívá tyto stylizované zvuky. Ruchy, které popisují prostředí jsou často podpořeny slovem.

5.2 Stříhová skladba

Jedním z nejvýznamnějších prvků Janáčovy tvorby je důraz na stříh. Teprve stříhem vytváří dramatické napětí, stříhem dosahuje posunů v prostoru a čase, stříhem střídá mluvčí. Nečiní tak prostým uvedením nebo titulkem, ale ostrým stříhem. Proto je důležité

---

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ PLECHATÝ, Josef. *Zvuk v publicistickém pořadu*. Svět rozhlasu 2001, č. 6, s. 17-18.

⁴⁵ Pojem Plechatého.

na tomto místě zařadit kapitolu o střihové skladbě, v rámci které se zabýváme pojmem záběr, vazba záběrů, rytmus a zvuk.

Záběry jsou nejmenší skladební jednotky a oddělujeme je střihem. Každý záběr má své obsahové a technické charakteristiky, jako je délka, hlasitost, atmosféra. Každý záběr by měl navazovat na záběr předchozí a měl by být srozumitelný.

„Velikost záběrů pochází z filmové vědy a dělí se na velký celek, celek, polocelek, detail, velký detail.“⁴⁶

Celek zachycuje jeden prostor, polocelek většinou zabírá rozhovor více postav zakomponovaný v prostředí. Detail zabírá již jednoho respondenta, začíná být intimnější a často se používá u monologů. Nejintimnější je však velký detail, slyšíme šepot, dech, je spojen s emotivními prvky.

Jak již bylo řečeno, záběry na sebe musí navazovat především vnitřními souvislostmi. Existují i základní pravidla pro vazbu záběrů. Autor musí mít na paměti, že skutečnou podobu pořadu si vytváří každý posluchač sám, a proto by na sebe měly záběry navazovat soustavou otázek a odpovědí. To se dá dobře aplikovat na vědecko-populárních pořadech, jejichž odbornost vyvolává otázky sama o sobě.

Dalšími významnými požadavky střihové skladby a vazby záběrů je shoda a rozdílnost. Tuto problematiku nejlépe objasňuje Andrea Hanáčková: *„Shodné částice záběru mohou tvořit sousedící respondenti, zvuk, hudba, ruchy či efekty. Rozdílnost je zakomponována v samotném faktu, že jde o nový záběr. Smyslem je rozdílnost od záběrů ostatních, nikoli shoda. Každý záběr, ať už je ve shodě či opozici by měl současně nějakým způsobem objasnit zpětně význam záběrů předešlých.“⁴⁷*

Marek Janáč také dynamicky pracuje s rytmem. Rytmus doplňuje střih. Pokud jsou záběry stejně dlouhé, střídají se pomalu, navozujeme tím pocit klidu. Pokud nějaký záběr zkrátíme, zrychlíme část záběrů. Jednoduše řečeno, měníme-li temporytmus, přitáhneme pozornost posluchače.

Zvuk je základní vyjadřovací prostředek, jenž vytváří konkrétnost prostoru, a který se spolupodílí na vytváření konkrétního časoprostorového kontinua. Jelikož se rozhlas zakládá na zvuku a zvuk podporuje posluchačovu fantazii prostřednictvím jejich vlastních poznatků a zkušeností, je cílem všech rozhlasových autorů co nejlepší vytvoření audiovizuálního obrazu.

---

⁴⁶ HANÁČKOVÁ, Andrea. *Český rozhlasový dokument a feature v letech 1990-2005: Poetika žánrů: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. 1. vyd. Brno : Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2010. 207 s. ISBN 978-80-86928-79-1.

⁴⁷ Tamtéž.

5.3 Časoprostor

Jak uvidíme v následující kapitole analýz, Marek Janáč ve své tvorbě velmi dynamicky pracuje s prostorem a časem rozhlasového pořadu. O prostoru Alena Štěřbová říká: „*Každý posluchač je při tvorbě dramatického prostoru vnímaného díla naprosto svobodný, informace zpracovává podle vlastní fantazie, na základě individuální zkušenost.*“⁴⁸ To co posluchač slyší a následně to dle svých zkušeností vyhodnotí a představí si určitý prostor, můžeme částečně aplikovat i na čas. Ve fiktivních reportážích většinou čas vypravovaný přesahuje čas vypravování. To znamená, že za pětadvacet minut jsme slyšeli to, co se stalo za tři dny. Pomocí naší fantazie vyhodnotíme délku vypravovaného času. Díky tomu nám příběh nepřipadá chaotický a vidíme v něm daný řád.

---

⁴⁸ ŠTĚRBOVÁ, Alena. *Čas a prostor rozhlasové inscenace*. Svět rozhlasu 2009, č. 21, s. 16-17.

6 METEOR A JEHO HISTORICKÁ ROLE V POPULARIZACI VĚDY A TECHNIKY

Vzdělání rozhlasem je jednou z mnoha forem vzdělání a sebevzdělávání. Ať už posluchač poslouchá soustředěně, či vykonává při poslechu nějakou jinou činnost, podvědomě vstřebává sdělenou informaci.

Rozhlas od počátku své existence řadil vzdělávání a výchovné působení mezi svá nejdůležitější posláním. Vzdělávací program se začal rozvíjet později než program umělecký a zpravodajský a jeho vývoj byl zdoluhavější. Radiojournal je spjat s přednáškami, které se od počátku třicátých let rychle zabydly v rozhlasovém vysílání. Získaly pravidelné vysílací časy a jejich délka se pohybovala do deseti minut. Byly přístupné pro recipienty, a to po stránce obsahu i formy.

Aby se vzdělávací program oživil, začaly se vysílat besedy, rozhovory a dialogy.

Nechyběly přednáškové montáže a naučné scény, které obsahovaly dramatickou formu.

Jako příklad přednáškové montáže můžeme uvést cyklus *Škola v kostce* nebo *Cesty odboje*.

V něm byla díky Václavu Růtovi poprvé použita kombinace výkladu a dokumentu (citace, hudba, poezie, zvukové efekty). Zasluhou Václava Růta se začaly natáčet pásma nejen z oblasti literární a kulturní, ale především historické a vlastivědné⁴⁹.

Vedle přednášek se začaly zavádět i vzdělávací rozhlasové kurzy pro širokou veřejnost.

Vyučovaly se jazyky, těsnopis či esperanto. Avšak nejvýznamnějším vzdělávacím projektem celé rozhlasové historie byla Rozhlasová universita, zahájená 30. září 1947.

V polovině roku 1952 došlo k zásadní reorganizaci rozhlasu. Ta po dvaceti letech ukončila éru samostatné existence vzdělávacího odboru. Místo něj vznikly redakce propagandy marxismu-leninismu a redakce vědy a techniky. Věda a technika tím získaly nejvíc, jelikož se přesně vymezil čas pro jejich popularizaci. Redakce vědy a techniky převzala přípravu Rozhlasové univerzity. Přípravovala i řadu dalších samostatných pořadů, jako například populárně-vědecké nebo technické besedy, pásma o vědeckých osobnostech, informace o novinkách z vědy a techniky a lékařské a přírodovědné přednášky.

Díky Josefu Kolářovi se vzdělávací redakce pro mládež změnila na redakci Věda a technika mládeži a pokračoval tak ve vzdělávací činnosti pro děti. Mimo jiné tato redakce připravovala dva pořady v délce třiceti minut z oboru vědy a techniky, ze kterých vznikly

---

⁴⁹ JEŠUTOVÁ, Eva. *Vzdělání a rozhlas v historickém vývoji*, Svět rozhlasu 2005, č. 14, s. 12-21.

Paprsek a Meteor. Tyto pořady byly většinou ztvárněny rozhovory, scénkami a pásmy. Především se vysílala nauková pásma Josefa Koláře, který jich za třicet let připravil dvě stovky. Využíval v nich personifikaci přírodního světa a názorné demonstrace. Například u příběhů čmeláků Brundi a Bzundi, pomocí nichž Josef Kolář přibližoval dětem jevy, které se odehrávají v přírodě.⁵⁰

V sedmdesátých a osmdesátých letech vzdělávací pořady pokračovaly s tím rozdílem, že se většina zaměřovala na mládež od patnácti let. Pro tuto kategorii byly natáčeny pořady, které měly nejenom bavit, ale hlavně vychovávat v duchu vládnoucí ideologie.

Vzdělávání rozhlasem pokračuje i po roce 1989 a mezi posluchači se těší značné oblibě. Z nejúspěšnějších pořadů můžeme jmenovat například *Periskop*, *Toulky českou minulostí* a především *Meteor*.

Touto kapitolou přecházím z teoretické části k části praktické, konkrétně k analýzám vybraných pořadů. Konkrétní analýzy nám nastíní, jak autoři v minulosti popularizovali vědu, jakými prvky (stříhem, hudbou apod.) si získávali zájem posluchačů a jak pracovali s daným tématem.

6.1.1 František Jílek: Muž, kterému vybuchla voda (pásmo o životě a práci vynálezce D. Papina), 1960

Pásmo Františka. Jílka, které se vysílalo 10. února 1960, má délku dvaadvacet minut. Denis Papin byl francouzský matematik, vynálezce a fyzik. Studoval lékařství, ale praxi nikdy neprovozoval, zajímal se o pokusy s vodní pumpou, vynalezl pumpu poháněnou střelným prachem a v roce 1682 předvedl Královské společnosti svůj vynález dnes známý pod jménem Papinův hrnc. Jelikož byl protestant, nesměl se vrátit do Francie a zůstal v Anglii až do své smrti v ve svých 65 letech roce 1712. Kromě Papinova hrnce popsal princip parního stroje a parníku.

Pásmo, které Papinův život nastiňuje, můžeme rozdělit na dvě části. První část tvoří vypravování, ve kterém se střídají průvodci pořadu muž se ženou. Zakládá se na faktech, místy připomíná encyklopedické úryvky. Zajímavostí je, že se zde střídá minulý čas s přítomným. Přítomný čas je spojen vždy se samotnou Papinovou osobou, či jeho vynálezem („...oheň zažehnut, všechny zraky míří k věži...Papin si uvědomuje, že žil celý život pro tento okamžik, je šťasten...“). V minulém čase jsou vyložena životopisná fakta. Narativní linka druhé části zahrnuje vypravování v přímé řeči a mluvené slovo.

---

⁵⁰ http://m.rozhlas.cz/archiv/osobnosti/_zprava/sluchovy-vjem-a-jeho-mocny-ucinek--1187576

Moderátoři popisují, že vstupují do bytu starého Papina. Líčí, jak se Papin ulekne, když vejdou. Co dělá, jak se tváří a vypadá, co sami vidí a jak se cítí. Tato část má velký emoční účinek, jelikož v posluchači navodí pocit zvědavosti a vyvstanou mu otázky, na které chce znát odpověď. V kompozici pořadu se nachází v úvodu a na závěr.

6.1.2 Jiří Navrátil: Globe Trotter rovná se světoběžník (pásmo o životních osudech O. Batličky), 1966

Jak již název pásma vypovídá, autor Jiří Navrátil ve dvaceti osmi minutách přibližuje život světoběžníka (anglicky globetrotter) a spisovatele Otakara Batličky. Batlička se narodil v roce 1895 a skoro celý život cestoval, své putování zaznamenal do osmi povídkových knížek určených pro mládež. Pásmo, jež se skládá z vyprávění a dramatizovaných částí, bylo odvysíláno 10.června 1969.

Vypravování dvou průvodců (muž a žena) se zaměřuje na životopisná fakta a narativní linka sleduje chronologicky Batličkův život od mládí po návrat do republiky.

V dramatizovaných dialozích vystupují herci, míra stylizace je nízká, nepřehrávají, a tudíž snadno vtáhnou posluchače do děje prožívaných dobrodružství spolu s hrdiny. Dalším prvkem kompozice tohoto pořadu je dramatizované čtení z Batličkových knih, ty jsou nejzajímavějším prvkem pořadu. Čtení zastupuje herec a je velmi poutavé. Autoři tak posluchači nastíní i styl spisovatelova psaní a představí jeho povídky. Jako časový předěl jsou použity dvě skladby – mexická kytarová a houslová.

6.1.3 Miroslav Moravec: Růže z Orsay (pásmo o Ireně Joliot Curie), 1973

Laureátka Nobelovy ceny, členka světové rady míru, profesorka na Sorboně, ředitelka Curiovy laboratoře radiologického ústavu – takové významné charakteristiky má protagonistka příběhu. Pásmo Miroslava Moravce vysílané v Meteoru 3. února roku 1973 o Ireně Joliot-Curie, je v délce 38 minut nabité informacemi nejen o této dámě, ale také se dovídáme o jejím manželovi a její matce Marie Curie-Skłodowské.

Pořad má dvě části, které by se daly pojmenovat „předmanželská“ a „manželská“.

V první předmanželské, části se dovídáme, jaké měla Irena dětství, jak ji její matka vedla ke vědě a hlavně, že Marie Curie nebyla jen vědkyně, ale byla hlavně matkou, která své dcery milovala. Herecká představitelka Ireny vypráví o sobě a předkládá posluchačům i

dopisy, které psala Marie ze zahraničí. Irena tyto dopisy komentuje a doplňuje informace o životě Matky v cizině.

Do této části patří také její praxe v laboratoři radiologického ústavu. Zazní hudba, která mi evokuje francouzské prostředí a typickou atmosféru francouzských ulic a uliček.

V druhé části Irena vypravuje, jak matka zemřela a také, jak potkala svého muže Fredérica Joliotu. Do příběhu vstupuje jiná, tentokrát klavírní skladba a mužský hlas. Fredéric vypravuje o aktivitách v laboratoři, Irena doplňuje, jak společným výzkumem přišli na umělou radioaktivitu prvků. Pasáž, kdy Irena vysvětluje vlastnosti prvků a zmiňuje se o izotopech a neutronech, je podána mírně chaoticky, v pár minutách je nahuštěno zbytečně moc informací.

Na konci tohoto pásma se vyskytne i dramatizovaná část. Fredéricovi zvoní telefon a když ho vezme, společně s ním slyšíme hlas ve sluchátku. Vyslechneme tedy hraný rozhovor, v němž mu mužský hlas oznamuje, že byla jeho žena zatčena. Tento dialog vtáhne posluchače do dramatické situace, již oba manželé prožívali.

Toto pásmo je velice zajímavé a dobře zpracované. Zaujme nejen svým tématem, ale také formátem. Vypravování manželů Joliot-Curiových, citace z dopisů Marie Curie, mužské hlasy, které doplňují informace, to vše vtáhne posluchače do neobyčejného životního příběhu.

6.1.4 Viktor. Pekelis: Zločin a trest, 1973

Skoro dvanáctiminutové pásmo R. Čechury odvysílané 10. listopadu 1973 a inspirované jednou z pěti knih ruského autora Viktora Pekelise přibližuje moderní způsoby, jak rychle a účinně hledat zločince pomocí kybernetiky.

Pásmo hned v úvodu pokládá otázku z románu F. M. Dostojevského *Zločin a trest*: „Proč se tak lehko odhalují a prozrazují téměř všechny zločiny, a proč jsou zjevné stopy všech zločinů?“ Tato otázka provází tiše celé pásmo. Nedostaneme na ni odpověď, ale díky ní pochopíme smysl kybernetiky v kriminalistice. Když se tedy všechny zločiny podobají, můžeme k jednotlivým krokům zločince přiřadit určitý symbol. Zápis přestupku tak bude stručnější a navíc, pokud takto napsané protokoly uložíme do počítače, můžeme zločiny porovnat a tak snadněji najít pachatele. Moderátoři v pásmu dokládají příklady zápisu protokolu do kybernetického jazyka. Jelikož je tento jazyk složený ze šipek, písmen a indexů, interpretace textu je chaotická. Posluchač začne být zmatený, ztrácí pozornost a zájem poslouchat dál. Naštěstí autor R. Čechura udržuje zvědavost posluchače tím, že smysl a princip kybernetiky prozradí až na konci.

Pásmo vytváří tři hlasy, dva mužské a jeden ženský. Mužský hlas vysvětluje, žena klade otázky a druhý mužský hlas čte úryvky z protokolů. Celý pořad je bez hudby, ke konci však uslyšíme zvuk výstřelu a motor auta. Začátek a konec pásma je označen kytarovým akordem.

6.1.5 Karel Pacner: První dvacetiletí kosmické éry lidstva (pásmo o raketovém konstruktérovi Konstantinu Petrovičovi Feoktistovi), 1970

Ing. Karel Pacner, autor dvanáctiminutového pásma, jež bylo v Meteoru odvysíláno 1. října 1970, byl novinář MF Dnes a věnoval se popularizaci vědy, zejména pak kosmonautiky. Část rozhovoru s raketovým konstruktérem Konstantinem Petrovičem Feoktistem, který se v pásmu objevuje, pořídil osobně.

Životopisné pásmo začíná rozhodnutím malého kluka, že se jednou podívá do vesmíru. Jeho život interpretují tři hlasy, jeden ženský a dva mužské. Poutavé vyprávění je doplněno přímými řečmi v podobě rozhovoru mezi studentem a učitelem či rozhovoru s novinářem. Tyto části pořad oživují a vtahují posluchače do děje.

Během vysílacího času se také mění tempo řeči a hlasitost hlasů. Rychlejší tempo udává méně důležité okamžiky života, pomalejší a tišší hlas upozorňuje na osobní tragédii (pohřbení do masového hrobu). Díky těmto prvkům připomíná pásmo dramaturgii. V pásmu se objevuje hudba jen jako předěl vyprávění a časový předěl. Nejde však o hudební skladbu, ale o čtyři akordy evokující let vesmírem.

Všechna sledovaná pásma spojuje to, že popularizují vědu, většinou prostřednictvím vědců, kteří se konkrétnímu vědnímu oboru věnovali. Také struktura pořadů je podobná. Všechny pořady se skládají z vypravování. Nejpropracovanější je v tomto směru pásmo o Otakaru Batličkovi, které mimo jiné obsahuje také četbu a dramaturgickou část a vypravování je doplněno přímou řečí a hudebními předěly. V žádném z pásem se nevyskytuje výrazný autorský subjekt ani nemají prvky reportáže. I když je pásmo Jiřího Navrátila druhým nejstarším, vidím v něm inovativní prvky v podobě dramaturgických částí a četby z knih. Naopak zbylá čtyři pásma jsou zastaralá v tom, že používají jen mechanické střídání hlasů.

Všechna představená rozhlasová pásma pracují s časoprostorem, stříhem, zvuky, hudbou a dialogy. Dialogy a hudbu jsem již přiblížila. Zvuky jako ruchy popřípadě hluky pásma nevyužívají, stříh je u všech konstantní a v poklidném rytmu. Především díky

nepřehrávanému hereckému projevu jsou pásma schopna vtáhnout posluchače do děje a vyvolat v jeho fantazii obrazy prostoru, v němž se hrdinové pohybují.

7 ANALÝZA A DRAMATICKÉ POSTUPY V REPORTÁŽI

7.1 Příprava „fiktivní reportáže“

V osobním rozhovoru s Markem Janáčem jsme narazili na téma, jak taková „fiktivní reportáž“ vzniká. Autor tento proces rozčlenil do dvou skupin podle druhu reportáže. Zde je na místě tento vznik představit, jelikož dodá analýzám ucelenější pohled.

1. variantu reprezentují „fiktivní reportáže“, kde je autor spojen s celým vznikem. Na prvním místě je nápad, hledání vhodného respondenta a debata o cíli „fiktivní reportáže“ a prostředcích, jak ji vytvořit. Následně odborník na daný problém připraví koncept s návrhem popularizačních úhlů pohledu, čímž staví základní kameny budoucího příběhu. Na řadu přichází scénář, který díky odborným termínům musí projít korekturou. Postupně jsme se dostali do další, pro rozhlas nezvyklé, fáze a to je příprava fotodokumentace, úprava studia, zavěšení fotografií na stěny i země tak, aby při natáčení poskytl vodítka pro plastické ztvárnění scény. Dalším bodem je natáčení s vědcem na stereofonní mikrofon a samotná postprodukce složená ze stříhu, ozvučení a konečný mix zvuků.

Touto koncepcí byly vytvořeny pořady *Dinosauří stopa*, *Cesta fotonu z nitra Slunce* a další tři „fiktivní reportáže“.

2. varianta byla použita zatím pro jednu „fiktivní reportáž“ – *Proč je dobré mít (i) pomalé spermie*. První body, jako jsou námět, oslovení autora, vznik scénáře a odborná korektura jsou stejné až na ten rozdíl, že scénář netvoří Marek Janáč. Na scénu nastupuje režisér se zvukovým mistrem a herci, natáčí se ve studiu. Následuje postprodukce v podobě stříhu a doladování zvuků.

7.2 „Fiktivní reportáž“ – analýzy

7.2.1 Dinosauří stopa

Pod tímto názvem představil autor v rámci vědecko-technického magazínu Meteor tzv. „fiktivní reportáž“, která přibližuje vznik dinosauří stopy, jež byla nalezena ve Východních Čechách.

„Fiktivní reportáž“ je stylizovaná reportáž z místa, na které se člověk nemůže jen tak dostat (historie, vesmír, mikrosvět apod.). V této reportáži se využívá reportéřský přístup. Autor pokládá otázky vědci, odborníkovi a ten odpovídá a vysvětluje. Zároveň si oba dva

hrají na to, že „jsou někde, kde nejsou“ a chtějí, aby to vypadalo věrně. Posluchač musí mít dojem, že nejde o stylizaci. Hlavní účel „fiktivní reportáže“ je, aby posluchač nejen poslouchal, ale aby byl pro něho poslech i zážitkem.

Příběh reportáže je jednoduchý. Dva moderátoři ve studiu představí základní informace o čase a místu, kde se příběh odehrává, a uvedou jméno paleontologa Martina Košťáka, jež autora bude doprovázet. Zvukovým předělem, který evokuje let časem, se přesuneme na dané místo, do východních Čech nedaleko Náchoda a hned začíná dialog. Ten přiblíží místo, kde se spolu s autory nacházíme. Důkladný popis prostředí a meteorologických podmínek doprovází ruchy. Slyšíme vítr, zahřmění a spustí se déšť. V rámci rozhovoru dobrodruzi zahlédnou jednoho z masožravých dinosaurů, který si pochutnává na kořisti. Mezi popisem, co zvíře dělá a slyšíme i dinosauří zamručení a následné rozhodnutí objevitelů, že by se bylo lepší schovat, aby je nezahlédlo. Po odchodu predátora jdou místo prozkoumat. Zkoumají stopy a písčité prostředí, ve kterém se nacházejí. Díky otázce Martina Janáče se dovídáme, co všechno se musí stát, aby byly stopy zachovány. Rozhovor stále doprovází hučení větru, kroky v blátě a šoupání nohama. Náhle se změní počasí, což slyšíme od autorů, ale i jako zvukem – zvedá se vítr. Autor a vědec s rozhodnou mraku utéct a slyšíme rychlé blátivými kroky. Následuje zase zvukový předěl, jenž připomíná let časem. Jsme na tom samém místě o dva dny později. Dobrodruzi vidí další dinosaury. Od vědce se dozvídáme, že jsou to tentokrát býložravci a že jsou předky jejich masožravého kamaráda z předchozího dne. Monolog doprovází zvuk dinosaura, jež si pochutnává na býlí. Popisují nám, jak ho pozorují, krčí se za keře, přibližují se k němu, a když uteče, zkoumají dinosauří stopu. Vše je zase doprovázeno ruchy prostředí. Náhle paleontolog uvidí dinosaura, pozná v něm masožravce a expresivně vyzve k útěku. Slyšíme utíkající kroky a funícího dinosaura. Vracíme se do studia, kde moderátorka hlasem hledá autory reportáže.

Dynamičnost struktury pořadu zajišťuje množství užitých prvků: zobrazení prostředí je dostatečně zvukově charakteristické díky výrazné vizualizaci, kterou zprostředkovává hlas moderátora a vědce. Ti nám popisují každý krok, který udělají, všechno, co vidí, co slyší. Jsou ve funkci vypravěče, ale zároveň i odborníků, již nám dané jevy vysvětlují. My jako posluchači se dostaneme prostřednictvím fantazie do dramatického prostoru.

Přesné zacílení pohledu od obecného popisu prostředí a doby ke konkrétnímu popisu daného jevu, zúžení a následné rozšíření ohniska zájmu, tedy práce s fokusem, doprovází celý pořad a je na něm de facto založen. Důležité je, že práce s fokusem nestojí na zvuku a ruchu, ale na dialogu mezi autorem a vědcem.

Ruchy doprovází celý pořad a vytváří autenticitu prostředí, které autoři popisují. Mluví se o průtrži mračen se silným větrem a slyšíme silný vítr. Vědec popisuje pohyb zablácenou cestou, který je doprovázen i autentickým ruchem. Slovní popis je doprovázen akcí, což dopomáhá posluchačově fantazii.

V této „fiktivní reportáži“ se hojně využívá zvuku, který slouží jako ilustrace verbálního sdělení (ruchy). Kroky, zvuk dinosaura, větru, to všechno doprovází slova, jež jsme slyšeli v rozhovoru. Přesněji zde autoři využívají ruchy. To jsou zvuky, které jsou natáčeny vědomě, někdy i záměrně a vyjadřují popis prostředí. Pokud by to nebyla „fiktivní reportáž“, tyto ruchy by byly natáčeny přímo na místě. Takové zvuky mají funkci informativní, rytmizující i emotivní a zároveň povyšují posluchačovu fantazii.

Ze tří variant rozhlasového času se zde vyskytuje jediná možnost: shoda času vypravovaného s časem vypravování. I když hovoříme o minulosti, tak jsou autoři v ní přímo přítomni. Zvoleným způsobem stříhové skladby vychází autor vstříc posluchačům. Volí prostřihy, kdy krátký záběr (ruchy) vkládá do záběru (dialogu), tím doplňuje dialog a nahrává posluchačově fantazii. Autor tím potvrzuje to, o čem se v dialogu hovořilo.

Na konkrétním analyzovaném pořadu lze dobře předvést, jak se autor v reportáži angažuje. Reportérovo slovo je zde dostatečně názorné, srozumitelné a přesné. Podněcuje v posluchačově fantazii právě ony představy, o něž reportér usiluje. Prostřednictvím odborníka poskytuje dostatečné množství faktů pro vlastní hodnotící závěry. Jelikož je autor i v roli očitého svědka, používá k výkladu i podtržení jednotlivých součástí zobrazovaného děje i vlastní subjektivní pocity, jež jsou obsaženy, tak i v jeho emotivním vyjadřování. To vyvolává v posluchači pocit spoluprožívání. Zároveň reportér nepředstavuje zainteresovanou stranu. Je zde ale posluchačovým zástupcem, klade otázky a naslouchá výkladu. Přítomnost odborníka dodává výkladu na věrohodnosti a přesvědčivosti a svědecky potvrzuje správnost faktů, jež reportáž předkládá.

V této „fiktivní reportáži“ jsou jednající postavy dvě. Vědec a moderátor. Jejich jednání je založené na dialogu a pohybu po dramatickém prostoru.

7.2.2 Proč je dobré mít (i) pomalé spermie?

Dramatizovaná „fiktivní reportáž“ Jaroslava Petra, který pracuje ve výzkumném ústavu živočišné výroby, opravuje řadu mýtů o tom, co se děje při zrodu nového života – splnutí spermie s vajíčkem, při oplození. Zavedla nás do nitra vaječníku, kde sledujeme dobrodružství spermií, které chtějí proniknout do vajíčka.

Pozorujeme cestu spermií od ejakulace po oplození vajíčka. Celou cestu komentují dvě spermie, z nichž jedna je učená a odpovídá na všechny nejasnosti.

Spermie se nejdříve prodírají hlenem v děložním krčku, dostaneme se do dělohy a jedeme díky kontrakcemi až na křižovatku dělohy a vejcovodů. Zástup spermií prořídil, ale pořád pokračujeme dál až na konec vejcovodu, do nálevky vejcovodu. Zde jsme svědky smutné události. Nejrychlejší spermie umírá vyčerpáním. Vajíčko se ještě neuvolnilo, takže musíme počkat do druhého dne. Pomalejší spermie stále pomalu doráží do jedné třetiny vejcovodu. Dovídáme se, že je to dobře. Tak se totiž doba oplození prodlouží. S našimi průvodci se jdeme podívat až na kraj chodby, na velké světlé oblé těleso – vaječník. Díky zvýšené koncentraci hormonů se co nevidět zralé vajíčko uvolní a vydá se na cestu z vaječníků. Sledujeme kouli přilepenou na stěnu a dovídáme se, že to je folikul. Váček vyplněný tekutinami v něm dozrává vajíčko. Folikul najednou prasknul a vajíčko se uvolnilo. Vidíme vajíčko obklopené buňkami takzvaného vejconosného hrbolku. Za pár minut vajíčko propadne nálevkou a mizí ve vejcovodu, ve kterém čekají spermie. Po třech dnech čekání je čeká závěrečný sprint. V ústrety vajíčku míří pouze tři spermie. Díky popisu si představíme, že vejcovod je oproti spermiím obrovský, a i když je vajíčko obklopeno mračnem buněk, je pro něj vejcovod velkým prostorem. Navíc, je všude tma. Jak spermie vajíčko najdou? Přesvědčujeme se, že i na tuto otázku má náš průvodce odpověď. Teplota stěny vejcovodu a vajíčka je značně odlišná. Spermie jdou jednoduše za teplem a také za pachem, jež vajíčko vylučuje. Je to hormon progesteron, který vyrábí buňky vejconosného hrbolku. Když najdeme vajíčko, vidíme, že se u něho tísní již dvanáct spermií, které se snaží dostat přes oblaka buněk hlenovité konzistence. Jsme svědky toho, jak spermie hlavičkami vylučují enzym, jež rozleptává hlen a vytváří tunel, kterým se posunují dál až do nitra vajíčka. Prosoukáváme se tunelem po spermií do středu vajíčka a plujeme cytoplazmou vajíčka. Vidíme spermií a přesvědčujeme se, že i přes všechny předsudky vědců, má bičík. Najednou začnou vajíčko bombardovat volné ionty vápníku. Spermie vyvolá jejich masové uvolnění z nitrobuněčných zásob vajíčka. Zjišťujeme, že tato vápníková povodeň je dobrá pro nastartování vývoje embrya, takto vajíčko pozná, že bylo oplozeno. Vidíme, že hlavička spermie už není plochá, ale nafukuje se jako balón. Vzniklo prvojádro. O kus dál vidíme podobný balónek – samičí prvojádro. Jsme svědky dramatické situace, kdy se z obou prvojader vymrštily tenké provázky – bílkovinná vlákna, která navzájem přitahují prvojádra. Při srážce se rozbije membrána a vystupují chromozomy. Ty se rozpojují a obě skupiny se vzdalují. Embryo se rozdělilo na dvě buňky. Dovídáme se, že za týden bude buněk asi sto, a to se embryo začne spojovat s dělohou, aby vytvořilo placentu.

Dramatické postavy v této „fiktivní reportáži“ jsou čtyři a jsou tvořeny herci. Dva z nich nás provází celou reportáží, sledujeme jejich dialog, který je tvořen popisem prostředí a dějů kolem nich. Rozhovor je mezi ně rozdělen. „Moudrá“ „spermie“ odpovídá na všechny otázky, vysvětluje nejasnosti. Spermie „nadhazovač“ otázky klade a zkoumá prostředí. Zbývající dvě spermie mají také role rozdělené. Jedna je stará, pomalá, věčně si stěžující, že „nestíhá“. Druhá je hyperaktivní, veselá a trochu uječená. Setkáme se zde i s hlasem z amplionu, který připravuje spermie na start.

I v této „fiktivní reportáži“ je užita výrazná vizualizace podpořená důkladným popisem prostředí. Nezapomíná se ani na popis barvy, útvarů a ke zlepšení vizualizace jsou využita i přirovnání („vypadá, jak létající talíř“). Reportážní postupy jsou zde jasně využity. Moudrá spermie předkládá nezaujatý obraz plný faktů, její projev je názorný a srozumitelný. Díky tomu, že autoři využili k natočení této „fiktivní reportáže“ herce, má také pořad prvky rozhlasové hry.

Nejvýraznějšími prvky této „fiktivní reportáže“ jsou zvuky, ruchy a hudba.

Hned na začátku reportáže uslyšíme zvuk sirény a hlas z amplionu, do hlášení zasahují pisklavé (dalo by se říct, že nadšené) hlásky spermií. Dále uslyšíme odpočítávání, které připomíná odpočítávání a start rakety do vesmíru. Nadšení spermií sílí a dále je slyšíme už jen v pozadí, jelikož započal dialog našich průvodců. Během dialogu, který popisuje, co spermie dělají, slyšíme hekající hyperaktivní spermii a hlas staré spermie, v zadním plánu slyšíme ještě dav hlasů. V této scéně jsou tedy tři zvukové plány. Dialog, pod nímž zní hlasy spermií, které známe a pod nimi ještě hlasy davu. Scéna je zakončena ruchem připomínající průjem. Spermie jsou z hlenu venku a utíkají pryč – to je prezentováno zvukem, který vydává závodní formule. V pozadí dialogu, jež následuje, slyšíme hlasy spermií a zvuk hlubokého akordu. Ten najednou zesílí, evokuje pohyb spermií uvnitř dělohy způsobený kontrakcemi. Stále sledujeme dialog a slyšíme i nadšený hlásek hyperaktivní a staré buňky. Na konci dělohy se akordy zase ztiší a v dálce pozorujeme kašlající spermie, které se mezi sebou začnou bavit. Pohyb akční buňky je předveden zase jako zvuk jedoucí formule, která se vzdaluje. Stále slyšíme tichý hluboký akord.

V další scéně slyšíme hudbu tvořenou smyčcovými nástroji jako z romantického filmu, který evokuje vítězný pocit. Slyšíme nadšený hlas první nejrychlejší spermie, která však umírá. Zde je krásný případ toho, jak správně zvolená hudba pomůže příběhu. Slyšíme-li nadšenou spermii, jež dorazila k místu, kde mělo být vajíčko, první, díky hudbě máme pocit vítězství. Když se však spermie začne tišit a z dialogu slyšíme, že umírá, hudba, která hraje, začne evokovat pocit smutku a dojetí. Dialog ustává, hudba se zesílí a ještě chvíli hraje dál, než se pomalu přesuneme do další scény.

Pod dialogem zase slyšíme hlasy čekajících i utíkajících spermií. Když jdeme prozkoumat vajíčko, začne zase hrát pod dialogem hudba. Tentokrát je to hudba jako ze sci-fi filmu evokující hledání mimozemské civilizace. Uslyšíme zde i pípnutí digitálních hodinek, to, když měříme koncentraci hormonů. Výběr této sci-fi hudby potvrzují i slova v dialogu, že folikul vypadá jak létající talíř a vajíčko je jak kosmonaut v raketě. Hudba ustane a místo ní slyšíme tiché pískání – vajíčko opouští folikul. V pozadí dialogi, ve kterém se dozvíme, že se vajíčko posunulo dál, začne znovu hrát kosmická hudba. Ustane ve chvíli, kdy vajíčko spadne do vejcovodu – tento pohyb je naznačen zvukem připomínající průjezd vlaku ve stanici s cinknutím na konci. V tuto chvíli se styl hudby zase změní. Slyšíme housle a radostné hlasy utíkající spermií.

Další část začíná hudbou populárního filmu Růžový panter. Jelikož je tato hudba všeobecně známá a oblíbená, mám problém poslouchat dialog a nesoustředit se jen na hudbu. Tato znělka je v reportáži zvolena proto, že v této části se polemizuje nad tím, jak spermie vajíčko ve velkém prostoru a tmě najdou. Když už je vajíčko skoro nalezeno, hudba utichne a vystřídá ji hluboký tichý akord. Protože se během dialogu vajíčko našlo, slyšíme i štěbetání spermií.

Z dialogu se dovídáme, jak se spermie dostávají do vajíčka. To je doprovázeno chichotáním, funěním a mlaskáním. Tento zvuk připomíná kořata hltající jídlo. Hluboký tichý akord utichne hned, jak se spermie dostanou do vajíčka a vystřídá ho hudba jako z hrací skřínky. Ve vajíčku je ozvěna, kape a žbluňká zde voda. Najednou začne padat vápník. Tato akce je evokován zrychleným zvukem závodní formule a bubláním a syčením. Dialog pokračuje za doprovodu těchto ruchů do doby, než se rozbijí prvojádra, což také slyšíme. Rozhovor zase začne doprovázet hluboký akord a uslyšíme i zvukový předěl. Konec „fiktivní reportáže“ je doprovázen slavnostní hudbou s fanfárami.

Reálný čas této „fiktivní reportáže“ je sice dvacet minut, avšak s hrdiny prožijeme celé tři dny. Čas vnitřní tedy přesahuje čas vnější.

I když nikdo z nás nemá tu možnost podívat se do míst, ve kterých se příběh odehrával, díky důkladnému popisu a toho, co známe z biologie, si dokážeme živě představit prostory, kde se děj vypravoval. Tvůrci nám poskytli co nejplastičtější dojem časové a prostorové přítomnosti.

7.2.3 Cesta fotonu z nitra Slunce

Spolu s popularizátorem vědy Antonínem Vítkem představil dne 10. března 2012 Marek Janáč další pořad z cyklu fiktivních reportáží o zrodu fotonu nazvaný Cesta fotonu z nitra Slunce.

Hned v úvodu je definován dramatický prostor. Dovídáme se, že autoři se nachází v nitru Slunce, kde na jejich hlas působí vodík a helium a tudíž mluví jako populární kreslené figurky z animovaného amerického seriálu - Šmoulové. Všude je tma, protože je kolem gama záření pouhým zrakem neviditelné a musí si nasadit speciální brýle. Všimnou si částice, která letí kolem a charakterizuje ji zvuk připomínající fotonu. Malých „autíček“ přibývá, lítají kolem a slyšíme dialog, díky kterému víme, že to jsou protony s kladným nábojem. Elektronický zvukový předěl nás spolu s Markem Janáčem přenesse hlouběji do Slunce a on již normálním hlasem popisuje, že se cítí, jakoby ležel v písku a nemohl se pohnout. Najednou zazvoní telefon a Kateřina Březinová popohání autory k nějaké akci. Marek Janáč odpovídá, že už jsou uvnitř Slunce dvacet let a pořád jen vedro. Kateřina ho upozorní, že na Zemi zachytili energii, kterou způsobila srážka protonu a neutronu, jež se srazily. Antonín Vítek popisuje, co se stane, když se srazí dva protony. Jeho monolog je doprovázen ruchy, které mají představovat nitro slunce s lítajícími protony. Kateřina Březinová doplňuje informace. Hudební předěl nás přenesse zase do Slunce a dialog autorů nás obeznámí s deuteronem – jádrem těžkého vodíku a přibližuje proces vzniku nových prvků pomocí srážek protonů a neutronů. Marek a Kateřina sledují excitovaný elektron a ze kterého vylétávají fotony. Dále diskutují o fotonech, slyšíme jejich pohyb jak z dálky, tak i z blízka. Hudební předěl nás přenesse do druhé vrstvy slunce směrem k povrchu a Marek Janáč upozorňuje, že uplynulo stotřicet tisíc let od začátku vzniku fotonu a postupování do druhé vrstvy. Za dalším hudebním předělem se vyskytuje již v další sluneční vrstvě. A postupuje dál až k povrchu, kolem autorů projíždí se zvukem formule fotony. Autoři míří zpět na Zem. Moderátoři Meteoru Marek Janáč a Kateřina Březinová již ve studiu doplňují informace o Slunci. Pořad je dynamický, posluchač se nenudí především díky výrazné vizualizaci, kterou zprostředkovává hlas vědce a moderátora. Barvitě nám popisují prostředí, ve kterém se nacházejí a díky ruchům, jenž popis doprovází, si dokážeme představit dramatický prostor. Tento postup je typický pro rozhlasovou hru i pásmo. Celý pořad je založený na práci s fokusem, pomocí dialogu autoři přecházejí od obecného popisu prostředí ke konkrétnímu popisu daného jevu. Ruchy zde hrají důležitou roli. Když například tvůrci popisují daný jev, slyšíme pomocí ruchů prostředí Slunce, zúží-li se jejich zájem přímo k fotonům, uslyšíme létající fotony téměř svištět kolem uší. Ruchy tedy

vytváří autenticitu prostředí, ilustrují verbální sdělení a dopomáhají k probuzení posluchačovy fantazie.

Ze tří variant rozhlasového času se zde vyskytuje jediná možnost, kdy čas vypravovaný přesahuje čas vypravování. V tomto pořadu je to znatelné, jelikož za dvacet minut zažijeme asi stopadesát milionů let.

Autor pořadu Marek Jánáč podporuje recipientovu fantazii také stříhem. Volí prostřihy, kdy do dialogu vkládá ruchy.

V tomto pořadu se autor angažuje reportérským slovem, jež je dostatečně názorné, srozumitelné a přesné. Prostřednictvím vědce poskytuje dostatečné množství informací pro posluchače, který se nejen poučí, ale také se v něm „fiktivní reportáž“ vzbudí zájem danou problematiku zkoumat podrobněji. Jelikož je autor především v roli očitého svědka, používá k podtržení jednotlivých součástí zobrazovaného děje i vlastní subjektivní pocity, jež poznáme z jeho zájmu o daný jev. Poněvadž je autor zástupcem posluchače, vyvolává v recipientech pocit spoluprožívání. Zároveň však reportér nepředstavuje zainteresovanou stranu a ve vědeckých otázkách je naprosto objektivní a drží se faktů. To samé platí i pro přítomného odborníka, který dodává výkladu na věrohodnosti a přesvědčivosti a svědecky potvrzuje správnost daných jevů, jež reportáž předkládá.

Mohlo by se zdát, že autoři pořadu přehrávají, jelikož vybrali ke svému projevu zabarvení hlasu. Dokáže-li si však na to posluchač zvyknout, uvědomí si, že i když je dětinský projev ze začátku vtipný, nemění se nic na důležitosti překládaného tématu a tudíž závěrem je, že reportéři nepřehrávají a mají zcela civilní projev.

Uspořádání mluveného slova a ruchů v časoprostoru je díky důkladnému reportážnímu popisu přehledné a již od prvních chvil podporuje recipientovu fantazii.

Ještě bych se měla zmínit o zvukových předělech, které mají funkci technických ohlášení. Slouží jako orientace v časoprostoru. Vždy po zvukovém předělu se od autorů dovídáme, že jsme se posunuli o pár let dopředu či jsme se ve Slunci ocitli na jiném místě. Víme tedy, že po tomto znamení můžeme očekávat nějakou změnu.

Vybrala jsem tuto „fiktivní reportáž“, jelikož si myslím, že je dobrým příkladem svého druhu. Jelikož je použita „šmoulí“ řeč, je na hranici mezi obyčejnou „fiktivní reportáží“ s dialogy (jako je u „fiktivní reportáže“ *Dinosauří stopa*) a „fiktivní reportáží“ využívající herce (jako u „fiktivní reportáže“ *Proč je dobré mít (i) pomalé spermie*).

7.2.4 Tycho de Brahe

Tento seriál se skládá ze tří částí: Reportážní pohled do zákulisí výzkumu ostatků Tycha Braha v Praze. Co našli vědci pod lebkou astronoma Tycha Braha? Co zjistil počítačový tomograf na lebce Tycha Braha? Všechny tři pořady se vysílaly po sobě každý týden od 20. listopadu 2010 do 4. prosince 2010. Nezahrnula bych je přímo pod žánr „fiktivní reportáže“, i když zprostředkovávají místo, kam se recipienti nemohou jen tak dostat. Jsou to reportáže s atraktivním a tajemným tématem a svým zpracováním velmi poutavé. Především první díl je především montáží zvuků, ruchů a mluveného slova posunut na uměleckou úroveň.

Linearita vyprávění se skládá z mluveného slova Marka Janáče ze studia a z místa natáčení, vědce mluvícího přímo na mikrofon, promluv vědců mluvících mimo mikrofon (jako ruchy), ruchy práce a hudby. Všechny tyto prvky se v pořadu mísí do sebe, někdy zní dohromady třeba i tři z nich. Tematickou linka tvoří vyzdvižení ostatků Tycha de Braha z hrobky a spolu s reportérem jsme svědky navrtání hrobky, vyzdvižení rakve a následného zkoumání ostatků v laboratoři.

Kompozice reportáže se skládá ze čtyř složek – mluveného slova, hudby, ruchů a časoprostoru. Vše spojuje perfektní stříhová montáž. Autor v tomto pořadu figuruje v roli vypravěče a průvodce. Jeho úkolem je popsat, co se kolem něho děje takovým způsobem, abychom měli pocit, že jsme tam také. Tento potup je typický pro rozhlasovou reportáž. Celý popis byl do pořadu dodán později, je totiž natočený ve studiu. Autor nás nezatěžuje drobnými detaily, vše co popisuje je zároveň podloženo ruchy. Skoro na konci pořadu můžeme slyšet také dietetické slovo autora, který popisuje činnost v laboratoři přímo na místě. Dalšími respondenty jsou všudypřítomní vědci. Slyšíme je většinou v podobě ruchů, kdy je mikrofon zabírá v prostoru, slyšíme jejich dialogy, ve kterých řeší nějaký problém nebo se domlouvají co a jak prozkoumat. Přímo na mikrofon slyšíme ve dvou krátkých vstupech antropologa Národního muzea v Praze Petra Vermínského, jež potvrzuje, že vše co mělo být přítomno v rakvi, odpovídá informacím z roku 1901.

Již několikrát jsem se zmínila, že je v pořadu hojně využíváno ruchů. Buď to jsou ruchy rozhovoru vědců či práce. Vše co Marek Janáč řekne je podkresleno buď ruchy anebo hudbou. Máme tedy pocit, jako bychom byli v laboratoři přítomni a zdálky pozorovali dění. Hudba je nedietetická, navozuje pocit napětí a skrytého tajemství. Je využívána jako podkreslení autorových slov nebo jako zvukový předěl, díky němuž se přenášíme v čase dopředu. I když pořad trvá pouze šest minut, jsme přítomni archeologickému výzkumu

zdanlivě po celý den. Především díky ruchům a přehlednému popisu reportéra recipient otvírá svou fantazii a dokáže si popisované situace živě představit.

Hlavně skvělá stříhová montáž dělá z tohoto pořadu nadprůměrnou reportáž. Recipient se ani minutu nenudí. Autor spojuje ruchy, mluvené slovo a hudbu, nikdy není úplné ticho.

S velkým citem pro rytmus nenechává ani jednu ze složek hrát dlouho, tempo je dynamické a rychle se měnící a tím pádem přitahující pozornost a nenudící.

Druhý díl pod názvem „Co našli vědci pod lebku astronoma Tycha Braha?“ byl odvysíláný 27. listopadu 2010. Jak název vypovídá, spolu s reportérem pokračujeme ve zkoumání ostatků Tycha de Brahe a v tomto díle se pohybujeme především v laboratoři, kde vědci zkoumají ostatky lebky astronoma. Jsme také svědky magnetické rezonance, pomocí níž se zkoumaly stopy rtuti, která pravděpodobně astronoma usmrtila. Tento díl je o minutu delší než předchozí pořad a i když se skládá ze stejných témat v lineární lince (Marek Janáč ve studiu, Marek Janáč diegetický, ruchy práce, ruchy vědců, vědec mluvící na mikrofon a hudba), je trošku odlišný. Je to tím, že autor dává v tomto díle větší přednost komentářům vědců, které slyšíme debatovat přímo na místě v laboratoři, a méně popisuje události dějící se kolem něj. Také hudbu používá méně často, tím pádem pocit napětí, který hudba navozovala, není tak intenzivní jako v předchozím díle. Také montáž, kterou autor spojuje dohromady tematické části již není tak propracovaná. V této části je stříh zřetelný a ostrý a na některých místech i rušivý.

Poslední a nejdelší část reportážní trilogie byla uvedena 4. prosince 2010 a má délku devět minut. Plynule navazuje na předchozí díl a má název „Co zjistil počítačový tomograf na lebce Tycha Braha?“ Jak už název vypovídá, v tomto pořadu jsme spolu s autorem svědky dokončení magnetické rezonance a především diskuze vědců, kteří debatují o výsledcích. Tento pořad má otevřený konec, jelikož výzkum pokračuje. I tento díl je svým stylem a tematickou linkou podobný předchozím pořadům, ale platí pro něj, že zde je popisující monolog autora Marka Janáče vyvážen vědci, již zkoumají tělo Tycha de Braha a debatují o tom.

Tato část má dobře propracovanou stříhovou kompozici a prolínání mluveného slova s hudbou a ruchy. Ostrý stříh v tomto pořadu nenajdeme. Jak tomu bylo i v předchozích dílech, ruchy jsou nejdůležitějšími prvky pořadu. Díky nim se recipient vžije do příběhu a pozorně naslouchá.

Dokončení otázky, co zabilo věhlasného astronoma, se dovídáme v Meteoru o dva roky později, konkrétně dne 17. listopadu 2012, kdy ve skoro dvaadvaceti minutovém pořadu pomocí reportážní struktury a autentických zvuků a vyprávění profesora Jana Kučery slyšíme průběh laboratorního zkoumání. Na tuto reportáž navazuje rozhovor s profesorem

Janem Kučerou přímo ve studiu, ve kterém vědec doplňuje informace ze zkoumání Brahových pozůstatků.

7.2.5 Bolid Benešov

Naučný pořad, který se skládá z reportáže a přednášky, byl pod názvem Bolid Benešov odvysílán 19. května 2012. Tomuto pořadu předcházely již dva příspěvky, které se zabývaly stejným tématem – bolidu, jež spadl v Benešově u Prahy. Tyto příspěvky však nemají podobu reportáže, ale především rozhovoru s odborníky, dohromady však tvoří seriál. První díl z trilogie se jmenuje „Noc se změnila v den“ a zaměřuje se na dopad bolidu na zem.

Druhý díl byl autory pojmenován „Za všechno může čas“ a seznamoval posluchače s historií bolidu, který dopadl na zemský povrch již v roce 1991. Třetí díl, na který se zaměřím, má již podobu, která je pro posluchače atraktivnější. Spolu s autorem reportáže Markem Janáčem se pohybujeme na poli, kde jsme svědky hledání kousků bolidu pomocí detektorů kovu. Sledujeme amatérské hledače pokladů, kteří se svými přístroji přijeli na pomoc astronomu Pavlu Spurnému a hledají kousky roztříštěného bolidu. Z celku sledujeme detail pátrací akce, slyšíme hlasy hledačů a pípání přístrojů. Práce s fokusem se zde projevuje tak, že, když pátrači naleznou podezřelý kamínek, mikrofon se přiblíží a spolu s autorem a nálezcem nález pozorujeme. Marek Janáč popisuje, co se na poli děje a jeho projev je doplněn o ruchy pípajících přístrojů, smích či debaty hledačů bolidu. Plynule se pomocí autorova slova přesouváme do laboratoře, kde má expert na meteority, Jakub Halda z české geologické společnosti, za úkol prozkoumat nalezené kamínky. Slyšíme ruchy přístrojů v laboratoři a hlas laboranta, který přemýšlí nahlas. Hudba, jež slouží jako časový předěl, nás přenese o deset dnů později zpět do laboratoře, kde zkoumání přinesených kamínků pokračuje. Slyšíme brusku a hlas Marka Janáče, který popisuje činnost Jakuba Haldy. Hudba v tomto výstupu mění funkci a slouží jako zvyšovač napětí. Autor ztiší hlas a popisuje, jak vypadá zkoumaný kámen mimozemského původu. Jeho projev potvrzuje Jakub Halda. Do příběhu vstupuje znovu astronom Pavel Spurný, jenž vysvětluje, že vůbec nevěděli, zda najdou po tolika letech nějaké zbytky meteoritu. Časový předěl v podobě hudby nás zavede opět na pole, kde hledači hledají další kousky. Rytmická hudba posluchače přenese o devět dní později zpět do laboratoře. Slyšíme brusku, komentáře Jakuba Haldy, Marka Janáče a dokonce i telefonát Pavlu Spurnému o nálezu jednoho kousku meteoritu. Celý tento výstup doprovází rytmická hudba.

8 „FIKTIVNÍ REPORTÁŽ“

Celou práci nás doprovázel termín „fiktivní reportáž“, dozvěděli jsme se, že existuje takřka od počátku rozhlasového vysílání. Český popularizační rámec jí dal až Bohumil Kolář, ale nepoužívala se nijak často, populárnější byly dramatizované popularizační fikce. Po mnoha letech se k nim vrátil nejnovější autor pořadu Meteor Marek Janáč. Tyto reportáže mají u posluchačů obrovský úspěch a přitahují k rozhlasovým přijímačům další generace recipientů.

8.1.1 Definice podle Marka Janáče

Marek Janáč přiznává, že „fiktivní reportáž“ není žánr, ale škatulka, kterou vytvořil, aby posluchačům přiznal, že to co poslouchají je fikce, protože *„nechci říkat, toto je skutečnost, když není. Tak je to „fiktivní reportáž“.*⁵¹

Autor to dělá záměrně. Chce ukázat prostor, kam se nemůžeme dostat a chce ho ukázat pokud možno tak, aby si ho posluchači představili, aby je to strhlo a aby se dostali přímo na místo. Neřeší, zda výsledek vyzní umělecky či nikoliv, zda ho odborníci označují za pásmo či jiný žánr. *„Proto v té „fiktivní reportáži“ máte dva přístupy. Máte tam přístup tzv. reportérský, kdy je tam autor, tedy já, ten kdo se ptá, kdo provází a vědec, který je tam za vědce, odborníka, který vysvětluje, ale přiznáváme tu imaginaci a hraje si na to, že někde jsme, kde nejsme. A pak tam máme ten druhý žánr, kdy je to napsané, a kdy si herci hrají na to, že jsou vědci a kdy si herečky hrají na to, že jsou spermie, a to by se těžko dalo dělat tím prvním způsobem.*⁵²

Marek Janáč připouští, že až bude fiktivních reportáží více, bude nepochybně více variant, které budou záviset na tématu a na tom, o jaký přístup si dané téma „řekne“. Nezmění se však jedna věc, stylizace. Celá „fiktivní reportáž“ je stylizace, protože si tvůrci hrají, že se někde vyskytují, aniž to třeba není možné. Musí to být natolik věrné, aby posluchači měli dojem, že to stylizace není. *„Pro mě je jediný cíl předat informaci, aby si ji lidi zapamatovali. A chci, aby lidé ji u rádia prožívali, aby to nebyl jenom poslech, ale aby to pro ně byl zážitek.*

*Hudbu tam nedávám jen jako předěl nebo interpunkci, ale i jako prvek, který působí na lidi a informaci může pozvednout.*⁵³

---

⁵¹ OH Janáč 2012, Marek Janáč – osobní rozhovor, srpen 2012, Brno.

⁵² Tamtéž.

⁵³ Tamtéž.

8.1.2 Rozdíly mezi reportáží a „fiktivní reportáží“

Postupy ve „fiktivní reportáží“ by se daly rozdělit na dva druhy. V prvním vystupují pouze herci, ti jsou rozdělení do rolí (ten, kdo se ptá a ten, který odpovídá), doprovází je hudba, která slouží jako zvukový předěl a ruchy, jež dovytváří prostředí. V druhém druhu vystupuje moderátor a vědec. Moderátor se ptá, vědec odpovídá, ruchy a hudba mají stejnou funkci jako v předchozím případě.

Oba dva druhy pořadů mají nějaký příběh, který sledujeme a popisujeme pomocí zvukových prvků. Struktura pořadu je stále stejná. Nejprve moderátoři uvedou, o čem „fiktivní reportáž“ bude, následuje samotná reportáž, v níž slyšíme hlas Marka Janáče a vědce, popisující prostředí a co se kolem děje. Většinou slyšíme v pozadí tichou hudbu a ruchy dovytvářejí autenticitu. Pořad je postaven na dialogu mezi moderátorem a vědcem, provázeným ruchy. Nakonec moderátoři ve studiu doplní nevyřčené informace.

Pod hlavičkou „fiktivní reportáž“ bylo odvysíláno pět dílů: *Vznik měsíce, Odkud ve vesmíru je voda ve vašem těle, Proč je dobré mít (i) pomalé spermie, Cesta fotonu z nitra Slunce a Dinosaurí stopa.*

Vznikly i pořady, na nichž si Marek Janáč princip „fiktivní reportáže“ zkušel. Tyto pořady však nevypadají jako reportáže, ale mají atributy pásma.⁵⁴

Abychom mohli porovnat „fiktivní reportáž“ s pásmem i reportáží, musíme si ještě připomenout prvky reportáže podle Rostislava Běhala.

Reportáž je prostředkem názorného zobrazení jakékoli skutečnosti nebo jakéhokoli životního děje pod jednou podmínkou: že tento děj (skutečnost) je dostatečně zvukové charakteristický, aby jej posluchač mohl dobře vnímat. Reportérovo slovo musí být proto dostatečně názorné, srozumitelné a přesné, aby vyvolalo v posluchačově fantazii právě jen ony představy, o něž reportér usiluje. Reportér také musí posluchači poskytovat dostatek faktů pro jeho vlastní hodnotící závěry. Charakter reportáže jako vyprávění očitého svědka, umožňuje reportérovi použít k výkladu i k potvrzení jednotlivých součástí zobrazovaného

---

⁵⁴ Dle definice A. Hanáčkové: Pásmo má autenticitu, přímé vyprávění, reportážnost, natáčení v terénu (v Meteoru jde o fiktivní terén), přímou a přiznanou účast autora na dění (jasně rozpoznáme moderátory od herců, vědců apod.). Zároveň se nutně předpokládá odklon od výkladových metod a naopak zvýšená pozornost fabulaci a dějovost pořadu ve prospěch vyprávění, ať už prostřednictvím hlasu nebo stříhem. HANÁČKOVÁ, Andrea. *Český rozhlasový dokument a feature v letech 1990-2005: Poetika žánrů: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. 1. vyd. Brno : Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2010. 207 s. ISBN 978-80-86928-79-1.

děje jeho vlastních subjektivních pocitů, jež jsou vyjádřeny jak v obsahu reportérova textu, tak v jeho interpretaci. Vzniká svérázný herecký projev, kterým reportér posiluje v posluchači pocit spoluprožívání. Reportér nepředstavuje v zobrazovaném ději ani jednu ze zainteresovaných stran, ani není posluchačovým zástupcem – je jen a jen reportérem. U většiny reportáží je pro reportéra cenným pomocníkem přítomný odborník. Dodává výkladu věrohodnosti a přesvědčivosti a svědecky potvrzuje správnost faktů, jež reportér předkládá.⁵⁵

Nyní vidíme, že „fiktivní reportáž“ splňuje všechny uvedené prvky reportáže a slovo „reportáž“ je zde tedy na místě. Můžeme ale „fiktivní reportáž“ přirovnat k uměleckému pásmu? K porovnání těchto dvou rozhlasových žánrů je vhodné použít tabulku.

Komparace pořadů v žánru „fiktivní reportáže“ a pásma a využití stavebních prvků a principů ve struktuře těchto pořadů

	FR	P
Autenticita	Ano	Ano
Přímé vyprávění	Ne	Ano
Reportážnost	Ano	Ne
Natáčení ve (fiktivním) terénu	Ano	Ano
Přímá a přiznaná účast autora	V podobě herců ne V podobě rozhovoru mezi vědcem a moderátorem ano	Ano
Odklon od výkladu	Ne	Ano
Pozornost na děj	Ano i ne	Ano
Zobrazení skutečnosti	Ano	Ano
Reportérovo slovo působí na fantazii	Ano	Ano
Poskytování faktů	Ano	Ano
Vyprávění očitého svědka	Ano	Ne
Nezaujatost reportéra	Ano	Ano i ne
Přítomnost odborníka	Ano	Ano

⁵⁵ BĚHAL, Rostislav. *Vývoj české rozhlasové reportáže*. Praha: Československý rozhlas, 1962, 182 s.

Prvním atributem k porovnání je autenticita. Ta podporuje posluchačovu fantazii. Prostředky, jak autenticity dosáhnout jsou drobné úsměšky, vzdechy, ale především ruchy. „Fiktivní reportáž“ i pásmo na autenticitě stojí, máme zde první společný prvek. V druhém atributu se „fiktivní reportáž“ a pásmo rozdělují. Zkoumáme zde přímé vyprávění, což znamená přiznanou účast autora na dění. Marek Janáč sice je v prostředí přítomen, nijak ho však neovlivňuje, pouze komentuje, co se kolem něho děje. V pásmu je toto dané definicí, ve „fiktivní reportáži“ se autoři snaží o pravý opak. Třetí vlastností je reportážnost. Ve „fiktivní reportáži“ není o čem diskutovat, pásmo sice dle definice reportážnost obsahuje, avšak v pásmech, které jsme zkoumali v kapitole Meteor a jeho historická role v popularizaci vědy a techniky, prvky reportážnosti nebyly. Čtvrtou vlastností ze třinácti, které budeme zkoumat je natáčení ve (fiktivním) terénu. Pro oba dva žánry platí rozhodně ano. Dalším atributem je přímá a přiznaná účast autora. Tedy jestli vystupuje nezávisle na dění v daném pořadu pod štítkem reportéra. Ve „fiktivní reportáži“ autora zaregistrujeme pouze v případě rozhovoru mezi vědcem, nezasahuje však do dění, pouze klade otázky. V pořadu o spermii přímou a přiznanou účast autora nezachytíme. Oproti tomu pásmo si na přímé účasti autora zakládá. Šestou vlastností je odklon od výkladu. „Fiktivní reportáž“ se rozhodně od výkladu neodklání. Jelikož popularizuje vědu, nejde to. Pásmo oproti tomu svoji pozornost zakládá na fabulaci. Tento fakt nás vede k dalšímu zkoumanému atributu, a to pozornost na děj. V pásmu je dějovost ve prospěch vyprávění, ve „fiktivní reportáži“ je to tak napůl, dle struktury pořadu a zda v něm vystupují herci, jako v případě pořadu o spermii nebo zda vystupují pouze vědec s moderátorem. Zobrazení skutečnosti, to je další vlastnost k porovnání. U obou žánrů musíme dát „ano“, tedy, že oba dva zobrazují skutečnost takovou, jaká je. U dalších tří atributů se „fiktivní reportáž“ i pásmo shodují. Tedy, že reportérovo slovo působí na fantazii, poskytování faktů a přítomnost odborníka. Předposlední vlastnost, vyprávění očitého svědka, nás nepřiklání k „fiktivní reportáži“. Zde očitý svědek v podobě herce či moderátora předkládá obraz toho, co zažívá. Oproti tomu reportér v pásmu pouze to co vidí interpretuje. Posledním atributem je nezaujatost reportéra. To souvisí s výše uvedeným, že ve „fiktivní reportáži“ jsou reportéři pouze svědci. Zato v pásmu to přesně určit nejde, jelikož i reportér k dané situaci zaujímá nějaký postoj a ten se do pořadu určitě promítne. Z tabulky jde vidět, že „fiktivní reportáž“ je méně umělecká než pořady zařazené do pásma.

V obou případech je důležitý dialog mezi vědcem a moderátorem, důležité jsou ruchy a hudba. Liší se však mírou vyprávění. Ve „fiktivní reportáži“ se moc nevypravuje, důležitý

je dialog a díky němu se vytváří příběh. V pásmu je příběh hodně vytvářen ruchy a zvuky, moderátoři popisují prostředí, dialog není prioritní.

Jak jsem již uvedla, ráda bych, aby výstupem mé práce byl pojem „fiktivní reportáž“, který jsem výše objasnila. Zároveň navrhuji definici, jež by měla tento pojem charakterizovat:

„Fiktivní reportáž“ je reportáž z míst, kam se jakýkoliv člověk nemůže fyzicky dostat. Toto místo představuje reportér společně s odborníkem na dané prostředí a problematiku. Důraz je kladen na dialog a zvuky. Důležitý je vliv na posluchačovu fantazii.

9 ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci s názvem *Dramatické postupy v publicistickém magazínu Meteor* jsem se pokusila pojmenovat typ produkce v popularizačním vědecko-technickém rozhlasovém magazínu Meteor. Zkoumala jsem, jak se v historii objevily prvky rozhlasového pásma, stylizované reportáže a feature. Pojmenovala jsem způsob užití uměleckých postupů v publicistickém žánru na příkladových studiích. Zaměřila jsem se především na současnou podobu magazínu, která je spojena s tvorbou Marka Janáče. Popsala jsem, analyzovala a žánrově zařadila ty části magazínu, v nichž se spojily informační a vzdělávací funkce s uměleckými prvky.

Cílem práce bylo pojmenovat dramatické postupy, které se ve fiktivních reportážích objevují. Styčným pilířem byly analýzy pěti pořadů, dvou seriálů a tří jednodílných fiktivních reportáží. Analýzy se zaměřily na práci s narací, na dialogy a dramatizace, na míru reportážnosti, práci s hudbou, zvuky, ruchy, časoprostor a stříh.

Rozbory pořadů nám pomohly definovat „fiktivní reportáž“ jako pojem. Zjistili jsme, jakou strukturu „fiktivní reportáž“ má mít, kolik je druhů a jakou míru uměleckosti má. Umožnila nám to i tabulka, ve které jsme porovnali strukturu pásma a „fiktivní reportáže“ a díky níž jsme stanovili míru uměleckosti a působení na posluchače v obou žánrech. Zjistili jsme, že „fiktivní reportáž“ je méně umělecká než pořady zařazené do pásma. V obou případech je důležitý dialog mezi vědcem a moderátorem, důležité jsou ruchy a hudba. Liší se však mírou vyprávění. Ve „fiktivní reportáži“ se moc nevypravuje, důležitý je dialog a díky němu se vytváří příběh. V pásmu je příběh hodně dovytvářen ruchy a zvuky, moderátoři popisují prostředí, dialog není prioritní. „Fiktivní reportáž“ si tak recipienty získává hlavně díky tématu, kterému se věnuje, a tím, že zkoumá místa, kde se běžný smrtelník fyzicky nedostane. Jasně se také prokázal vliv pásma a rozhlasové hry. Fiktivní kategorie prostoru a času, existence dramatických postav v dialogu (*Proč je dobré mít (i) pomalé spermie*), detailní práce se scénářem, pohyb zvukového znaku (*Tycho de Brahe – 1. díl*), to vše činí z fiktivních reportáží potenciálně dramatický útvar. Smysl je však jiný, nikoli umělecký, ale především informativní a emoční

Důležitá kapitola pro vymezení a pochopení použitých pojmů byla historicko-teoretická kapitola. Zde se vymezily pojmy pásmo, feature, reportáž, prvky rozhlasového pásma a hry, stříhová skladba, zvuk a časoprostor, s nimiž práce pracuje a jež byly důležité pro analýzy pořadů popularizující vědu v historii. Analýzy těchto pořadů pomohly pochopit strukturu pásma v oblasti vědeckopopularizační a následně, čím se nynější autor Marek Janáč inspiroval.

Samostatná kapitola o Meteoru, jeho programové koncepce a dramatické postupy při popularizaci vědy, jsou styčným bodem této práce. Zde se právě objevuje nový termín „fiktivní reportáž“, který má být výstupem celého výzkumu a který nejpřesněji popisuje typ produkce Meteoru.

Cíle, jež jsem si na začátku práce vytyčila jsem splnila. Vybrala jsem dramatické postupy, které se v pořadu Meteor využívaly v minulosti a využívají i nyní.

Tato práce by mohla být přínosem i pro budoucí autory vědecko-publicistických pořadů, jelikož shrnuje historii vědecko-popularizačních pořadů, ale především se zaměřuje na nejúspěšnější éru Meteoru, která přišla s nynějším autorem Markem Janáčem. Analyzuje a vyhraňuje pojem „fiktivní reportáž“, která i přes složitost svého vzniku má velký posluchačský potenciál a dokáže recipienty zaujmout a nenásilnou formou poučit.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BĚHAL, Rostislav. *Vývoj české rozhlasové reportáže*. Praha: Československý rozhlas, 1962, 182 s.

BRANŽOVSKÝ, Josef. *O feature a pásmu*. Svět rozhlasu 2005, č. 14, s. 60-64.

BRANŽOVSKÝ, Josef. *Hledání rozhlasovosti*. Praha: Studijní odd. Českého rozhlasu, 1990.

BRANŽOVSKÝ, Josef. *Zvukový obraz skutečnosti reálné a skutečnosti umělé*, Svět rozhlasu 2001, č. 6, s. 15–16.

BRANŽOVSKÝ, Josef. *O feature a pásmu*, Svět rozhlasu 2005 č. 14, s. 60-65.

BURIÁNEK, Miroslav. *Smysly nelžou*, Svět rozhlasu 2004 č. 12, s. 29.

BRYS, Edwin. *Melománie. O rysech hudby*. Svět rozhlasu 2003, č. 9, s.7-8.

BUDIL, Ivo. *Meteor*. Svět rozhlasu 2005, č. 14, s. 23-24.

GEL, František. *Kdo to má poslouchat*. Svět rozhlasu 2009, č. 21, s. 33-34.

HANÁČKOVÁ, Andrea. *Český rozhlasový dokument a feature v letech 1990-2005: Poetika žánrů: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. 1. vyd. Brno : Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2010. 207 s. ISBN 978-80-86928-79-1.

HRAŠE, Jiří. PUNČOCHÁŘ, Jan. *Teorie a praxe rozhlasové reportáže aneb Nesamozřejmé samozřejmosti*, Svět rozhlasu 2006, č. 16, s.

JANEČKOVÁ, Bronislava. *Dokument ve vysílání Českého rozhlasu 2 – Praha*, Svět rozhlasu 2008 č. 19, s. 13-15.

JANEČKOVÁ, Bronislava. *Ukázky české rozhlasové dokumentární tvorby napříč desetiletími*, Svět rozhlasu 2010 č. 24, s. 18-20.

JANEČKOVÁ, Bronislava. *Rozhlasový dokument – svědectví doby*, Seminář SRT na Prix Bohemia Radio Poděbrady 2010, Svět rozhlasu 2011 č. 25 s. 16.

JANEČKOVÁ, Bronislava. *Zpráva ze služební cesty – Prix Italia 18.-23.9. 2011, Turín*, Svět rozhlasu 2011 č. 26, s. 6-8.

JANEČKOVÁ, Bronislava. *International Feature Conference v Londýně*, Svět rozhlasu 2012, č. 27, s. 6-7.

JANEČKOVÁ, Bronislava. *Otazníky kolem feature*, Svět rozhlasu 2010, č. 23, s. 16.-33.

JANÁČ, Marek. *Reportáž v praxi*, Svět rozhlasu 2006, č. 16, s. 35-37.

JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. 1. vyd. Praha : Český rozhlas, 2003. 667 s. ISBN 80-867-6200-9.

JEŠUTOVÁ, Eva (ed). *99 významných uměleckých osobností rozhlasu : čeští tvůrci slovesných pořadů*. 1. vyd. Praha : Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 2008. 198 s. ISBN 978-80-254-1703-4.

JEŠUTOVÁ, Eva, *František Gel (1901-1972)*, Svět rozhlasu 2001, č. 5, s. 42-43.

JEŠUTOVÁ, Eva. *Vzdělání a rozhlas v historickém vývoji*, Svět rozhlasu 2005, č. 14, s. 12-21.

PLECHATÝ, Josef. *Zvuk v publicistickém pořadu*. Svět rozhlasu 2001, č. 6, s. 17-18.

RATAJ, Michal. *Prix Bohemia Radio 2010 Mezinárodní kategorie Radioart – zvuková kompozice v rádiu*, Svět rozhlasu 2010 č. 24, s. 24.

ŠTĚRBOVÁ, Alena. *Čas a prostor rozhlasové inscenace*. Svět rozhlasu 2009, č. 21, s. 16-17.

VEDRAL, Jan. VEDRAL, Jan ml.. *Jiří Hořčíčka – rozhlasový režisér*. 1. vyd. Praha: Větrné mlýny, 2004. 210 s. 80-86151-83-2.

PRAMENY

a) Rozhovory

E-mailový rozhovor s Markem Janáčem. Byl pořízen autorkou této práce 8.8. 2012.
Textový záznam v PC, uložen v osobním archivu autorky této práce.

Rozhovor s Markem Janáčem. Byl pořízen autorkou této práce 11.8. 2012.
Digitální záznam na diktafonu, uložen v osobním archivu autorky této práce.

b) Pořady z rozhlasového archivu

KOLÁŘ, J., *Reportáž z kapky vody*. 4.6. 1958, 31:00, AF03766/1

JÍLEK, F., *Muž, kterému vybuchla voda*, 10.2. 1960, 22:00, AF03766/2

NAVRÁTIL, J., *Globe Trotter rovná se světoběžník. Pásmo o životních osudech O. Batličky*, 10.6. 1969, 27:30, AF06695/1

HUBIČKA, J., *Šest na bidýlku*, 20.12. 1969, AF01906

MORAVEC, M., *Růže s Orsay. Pásmo o I.J. Curie*, 3.2.1972, 23:31, AF01913

ČECHURA, R., *V Pekelis: Zločin a trest*, 10.11. 1973, 11:21, AF01921

PACNER, K., *Pásmo o raketovém konstruktérovi P. Feoktistovi*, 1.10. 1977, 31:01, AF02428-2429

NEFF, O., *Ano, jsem robot*. 20.5. 1989, 58:59, CR.PUPDL.1989.38/H

ABSTRAKT

Ve své diplomové bakalářské práci na oboru Teorie a dějiny dramatických umění jsem se zaměřila na rozhlasovou tvorbu, konkrétně na publicistický magazín Meteor. Rozsáhlé téma jsem zúžila na dramatické prvky, jež se v pořadu objevují: pásmo, feature a hlavně „fiktivní reportáž“. Pokusím se definovat obecné pravidla pro tyto prvky a zařadím je do historického kontextu v rámci vědecko-populárních pořadů v Českém rozhlase.

V následující kapitole pojmenuji způsob užití přímo v pořadu Meteor, představím, jak s těmito dramatickými prvky autoři pracovali v minulosti a jak s nimi pracují v současnosti. V třetí kapitole se zaměřím pouze na tvorbu nynějšího autora Meteoru Marka Janáče a na příkladech uvedu způsoby užití uměleckých prvků v publicistickém žánru.

ABSTRACT

In my bachelor's thesis in the field of Theory and history of performing arts I have focused on radio production. Meteor journalistic magazine concretely. An extensive topic I have narrowed to performance elements, which apperars in given magazine: a zone, feature and fictious report. I will try to define common rules for these elements and I am going to order it into historical context of popular science magazine series in Czech Radio channel. In following chapter I am going to identify its way of use directly in Meteor magazine and than introduce the way, how authors used these dramatic elements in past and presence. In the third chapter I focus only on actual creation of Meteor author, Marek Janáč. On particular examples I will show the way of use of artificial elements in journalistic genre.